

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Alternativní tresty v ČR a jejich využití

Diplomová práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Bára Bělohávková**
Osobní číslo: **H19290**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Alternativní tresty v ČR a jejich využití**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se zabývá alternativními tresty, které je možné uložit pachatelům trestných činů v České republice a analýzou jejich využití. Teoretická část vymezuje základní pojmy vztahující se k tématu, definuje trest, jeho účel a zásady ukládání trestu. Dále představuje jednotlivé alternativní tresty, jejich historii a možné výhody či nevýhody. Popisuje restorativní justici, z níž alternativní tresty vychází a činnost Probační a mediační služby ČR, která v tomto institutu hraje důležitou roli. Praktická část je věnována analýze využití alternativních trestů v průběhu posledních let. Cílem práce je podrobně zmapovat užívání alternativních trestů v České republice a rozšířit povědomí o tomto institutu.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
CREIGHTON, Simon a ARNOTT, Hamish. Prisoners: Law and Practice. London: Legal Action Group, 2009. ISBN 978-1903307717.
GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-796.
SČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2014. ISBN: 978-80-87576-93-9.
ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Albín Škoviera, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

Prohlašuji:

Práci s názvem Alternativní tresty v ČR a jejich využití jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 31. 3. 2021

Bc. Bára Bělohávková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Albínovi Škovierovi, PhD. za jeho čas, vstřícnost a cenné rady, které mi při psaní diplomové práce poskytl. Rovněž děkuji své rodině za podporu při studiu.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá alternativními tresty, které je možné uložit pachatelům trestných činů v České republice a analýzou jejich využití v letech 2009–2019. Práce vymezuje základní pojmy vztahující se k tématu, definuje pojem trest, jeho funkce a účel a popisuje koncept restorativní justice, ze které alternativní tresty vychází. Dále představuje jednotlivé alternativní tresty, které je v České republice možné uložit pachatelům trestných činů, jejich historii a výhody či nevýhody tohoto způsobu trestání. Popisuje také Probační a mediační službu, jež má v tomto institutu důležitou roli. Praktická část je věnována kvantitativnímu výzkumu, který je založen na analýze dostupných statistických dokumentů.

KLÍČOVÁ SLOVA

alternativní tresty, restorativní justice, probační a mediační služba, trestní zákoník.

TITLE

Alternative punishments in the Czech Republic and their use

ANOTATION

The thesis deals with alternative punishments that can be imposed on criminals in the Czech Republic and an analysis of their use in 2009–2019. The thesis defines the basic concepts related to the topic, defines the concept of punishment, its function, and purpose, describes the concept of restorative justice, on which alternative punishments are based. It also presents individual alternative punishments that can be imposed on criminals in the Czech Republic, their history, and the advantages or disadvantages of this type of punishment. It also describes the Probation and Mediation Service, which has an important role in this institute. The practical part is devoted to quantitative research, which is based on the analysis of available statistical documents.

KEYWORDS

alternative punishments, restorative justice, probation and mediation service, criminal code.

OBSAH

Seznam tabulek a grafů	9
Seznam použitých zkratk	11
Úvod.....	12
1. Vymezení základních pojmů a teoretická východiska.....	14
1. 1 Trest	14
1. 2 Účel a funkce trestu.....	15
1. 3 Alternativní trest	18
1. 4 Restorativní justice.....	18
1. 4. 1 Restorativní vs. retributivní justice	21
2. Alternativní tresty	22
2. 1 Historický vývoj alternativních trestů.....	23
2. 2 Pozitiva a negativa alternativních trestů	23
3. Alternativní tresty v ČR.....	25
3. 1 Podmíněné odsouzení	25
3. 2 Podmíněné odsouzení s dohledem	26
3. 3 Domácí vězení.....	27
3. 4 Obecně prospěšné práce.....	29
3. 5 Propadnutí majetku	30
3. 6 Peněžitý trest	31
3. 7 Propadnutí věci	32
3. 8 Zákaz činnosti	32
3. 9 Zákaz pobytu.....	32
3. 10 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	33
3. 11 Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti.....	33
3. 12 Vyhoštění	34

4.	Probační a mediační služba ČR	35
4. 1	Historie vzniku Probační a mediační služby v ČR	35
4. 2	Organizace Probační a mediační služby ČR	36
4. 3	Činnost Probační a mediační služby ČR.....	37
4. 3. 1	Probace	37
4. 3. 2	Mediace	39
5.	Výzkumné šetření	41
5. 1	Vymezení výzkumného problému	41
5. 2	Výzkumné otázky a cíle výzkumu	41
5. 3	Metodologie a metodika výzkumu.....	42
5. 4	Výzkumná zjištění a jejich interpretace	42
5. 5	Shrnutí výzkumného šetření.....	57
5. 6	Diskuse k výsledkům výzkumného šetření	59
	Závěr	61
	Použitá literatura	63

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 – Peněžité trest, peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	53
Graf 1 – Využití kapacit věznic v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistických ročenek VS ČR	43
Graf 2 – Porovnání celkového počtu odsouzených s nepodmíněným trestem odnětí svobody a vybranými alternativními tresty v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	43
Graf 3 – Procentuální vyjádření podílu vybraných alternativních trestů a nepodmíněného trestu odnětí svobody v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	44
Graf 4 – Porovnání odsouzených žen a odsouzených mužů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	45
Graf 5 – Odsouzení muži k nepodmíněnému trestu a vybraným alternativním trestům v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistik Ministerstva spravedlnosti	45
Graf 6 – Procentuální vyjádření nepodmíněného trestu a vybraných alternativních trestů u odsouzených mužů k celkovému počtu odsouzených mužů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistik Ministerstva spravedlnosti.....	46
Graf 7 – Odsouzené ženy k nepodmíněnému trestu a vybraným alternativním trestům v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	47
Graf 8 – Procentuální vyjádření nepodmíněného trestu a vybraných alternativních trestů u odsouzených žen k celkovému počtu odsouzených žen v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistik Ministerstva spravedlnosti.....	47
Graf 9 – Porovnání podmíněného odsouzení s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	49
Graf 10 – Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem u dospělých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	50

Graf 11 – Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem u mladistvých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	50
Graf 12 – Porovnání obecně prospěšných prací s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	51
Graf 13 – Porovnání obecně prospěšných prací u dospělých a mladistvých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	52
Graf 14 – Porovnání peněžitého trestu s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	52
Graf 15 – Porovnání domácího vězení s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	54
Graf 16 – Porovnání domácího vězení u dospělých a mladistvých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti.....	55
Graf 17 – Ostatní samostatně uložené alternativní tresty v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti	56

Seznam použitých zkratk

DV	Domácí vězení
NEPO	Nepodmíněné odsouzení
OPP	Obecně prospěšné práce
PMS	Probační a mediační služba
PO	Podmíněné odsouzení
PT	Peněžitý trest
TŘ	Trestní řád
TZ	Trestní zákoník
ZPMS	Zákon o probační a mediační službě
ZSM	Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Úvod

Alternativní tresty v posledních letech představují diskutované téma. Narůstající kriminalita, a s tím související přeplněnost věznic, představují problém nejen v České republice, ale i v řadě dalších zemích. Nízká preventivní a resocializační efektivita nepodmíněného trestu odnětí svobody, kdy působení vězeňského prostředí na pachatele má v některých případech spíše opačný efekt než jeho nápravu, je předmětem diskusí. Další problém představuje stigmatizace a problematická resocializace a reintegrace odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Z uvedených důvodů můžeme říct, že zejména u méně závažných trestných činů nemusí být nepodmíněný trest odnětí svobody vždy tím nejvhodnějším řešením. Alternativní tresty pachatele trestného činu nezavírají do vězení, ale představují „šanci“ či pomocnou ruku od státu. Ukládají pachateli jiná omezení a povinnosti, které na něho budou působit preventivně, upevní v něm návyky a postoje potřebné k vedení řádného života, ochrání společnost a uspokojí zájmy oběti trestného činu. V případě úspěšného vykonání alternativního trestu je na něho hleděno, jako by nebyl odsouzen.

K alternativnímu sankcionování pachatelů trestných činů ve vyspělých zemích začíná docházet ve druhé polovině 20. století. Hlavními důvody prosazování alternativních trestů je, že absence negativních dopadů nepodmíněného trestu odnětí svobody představuje příznivější působení na pachatele, jelikož u nich nedochází k izolaci a zprětrhání rodinných a sociálních vazeb, ztráty zaměstnání apod. I následné opětovné začlenění pachatele do společnosti je v tomto případě snazší. Cílem ukládání alternativních trestů je mimo jiné omezit finanční náklady, jelikož jejich výkon tolik nezatěžuje státní rozpočet. Alternativní tresty je však možné uložit pouze pachatelům méně závažných trestných činů a soud musí vyhodnotit, že takový pachatel není pro společnost nebezpečný.

Cílem diplomové práce je zmapovat, v jaké míře jsou alternativní tresty v České republice využívány a poskytnout komplexní přehled o této problematice. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Práce se člení do 5 kapitol, kdy teoretické části jsou věnovány 4 kapitoly a praktické části je pak věnována 5. kapitola.

V první kapitole jsou vysvětleny základní pojmy a teoretická východiska k dané problematice. Pozornost je věnována obecné charakteristice pojmu „trest“, jeho funkci, účelu a základním zásadám pro ukládání trestů podle trestního zákoníku. Dále je vymezen pojem alternativní trest, jemuž se podrobněji věnuji v dalších kapitolách. Následně je vysvětlen

koncept restorativní justice, který představuje myšlenkový základ pro alternativní tresty, a je porovnán s tradiční retributivní justicí.

Následující dvě kapitoly se věnují stěžejnímu tématu práce, čímž jsou alternativní tresty. Druhá kapitola se věnuje vymezení pojmu alternativního trestu, historickému vývoji alternativních trestů a zmiňuje výhody či nevýhody tohoto způsobu trestání. Třetí kapitola se pak věnuje jednotlivým alternativním trestům, které lze v České republice podle trestního zákoníku uložit pachatelům trestných činů a zmiňuje také podobu alternativních trestních opatření u mladistvých pachatelů.

Důležitou roli v institutu alternativních trestů má Probační a mediační služba ČR, jelikož je pověřena dohledem nad pachatelem, proto je jí věnována čtvrtá kapitola. Kapitola se zaměřuje na historii vzniku této instituce, její organizační strukturu a na její stěžejní činnosti – probaci a mediaci.

Praktická část se věnuje alternativním trestům v kontextu rozhodování o výkonu trestu odnětí svobody v České republice v období mezi lety 2009–2019. Výzkumné šetření vychází z kvantitativní výzkumné strategie, kdy za pomoci metody analýzy dokumentů byly zanalyzovány dostupné statistické dokumenty. Výzkumná zjištění jsou interpretována za pomoci grafů.

1. Vymezení základních pojmů a teoretická východiska

První kapitola diplomové práce zaměřená na vymezení základních pojmů a teoretická východiska práce nejprve vymezuje pojem trest, jeho účely a funkce, pojem alternativní trest a vysvětluje princip restorativní justice.

1.1 Trest

Trest jako takový se vyskytuje v celé historii lidstva a prostupuje každodenním životem každého z nás. Představuje reakci společnosti na jakékoli nežádoucí chování. Definic trestu nalezneme mnoho, liší se především podle toho, v rámci jakého oboru je trest studován.

Z pedagogického hlediska na trest Průcha (2013, s. 317) nahlíží jako na jednu z forem negativního motivačního působení na žáka ve škole i doma. Jedná se podle něho o záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil nebo nesplnil uložené požadavky. Ve školním prostředí tresty (a odměny) regulují chování žáků a utvářejí prvky nové. Odměny a tresty jako tradiční behavioristický přístup patří mezi nejběžnější výchovné prostředky. (Čapek, 2008, s. 38).

Psychologický slovník (Hartl a kol., 2010, s. 624) trest definuje jako záporný podnět vyvolávající nelibost či bolest nebo jako uvalení omezení, újmy, ztráty či bolesti, jimž oprávněná osoba vymáhá dodržování mravních, společenských nebo právních pravidel dané společnosti. Z psychologického hlediska na trest nahlíží také Čáp a Mareš (2007, s. 253). Trest podle nich představuje takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, popřípadě sociální skupiny) spojené s určitým chováním nebo jednáním vychovávaného, které vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování či jednání a přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, případně i frustraci.

Ačkoliv je pojem trest velmi často používán například v trestním zákoníku, nemá v českém právu legální definici a pro vymezení tohoto pojmu je třeba vycházet z odborné literatury. Obecně se pod pojmem trest rozumí zákonem stanovený právní následek určitého protiprávního jednání. Samostatný pojem „trest“ Jelínek definuje jako „*zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Trest, právní následek činu, na němž lpí vina, spočívá v právní újmě a ta je pachatelem činu pocíťována jako zlo a podle zákonodárce má být jako taková přijímána*“ (2016, s. 387). Černíková trest vymezuje jako „*opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolanými soudy v trestním řízení, jimž se působí*

určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli a které vyslovuje společenské odsouzení trestného činu a jeho pachatele“ (2008, s. 24). Novotný a kol. trest definují jako „opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolanými soudem v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli. Trestem se tak vyslovuje společenské odsouzení činu a jeho pachatele“ (2008, s. 197). Přestože definic trestu je celá řada, většina z nich se shoduje na tom, že nejvýznamnějším aspektem je způsobená újma za porušení právní normy.

Důležité je také zmínit, že na rozdíl od obecné úpravy pro dospělé pachatele obsažené v trestním zákoníku, se právní následky trestných činů mladistvých neoznačují jako trest, ale nazývají se opatřením. (Jelínek, 2016, s. 389)

1. 2 Účel a funkce trestu

V průběhu let se pohled na funkci trestu vyvíjel a rozšiřovala se i jeho různá pojetí. Funkce trestu je v každé společnosti významně ovlivněna sociálními, ekonomickými a politickými podmínkami. Trest je zpravidla využíván k udržování veřejného pořádku, k regulaci a řízení společenských vztahů a eliminaci nežádoucího chování, které je determinováno uznávanými společenskými hodnotami dané společnosti. (Miethe, Lu, 2005, s. 4) Z penologického hlediska by trest měl mít dvě základní funkce: ochranu společnosti před pachateli trestných činů a nápravu pachatele. Podle Sochůrka (2007, s. 18) má trest tyto funkce: informační (odsouzenému je sdělována nesprávnost jeho chování), motivační (snaha o zlepšení chování, prospěchu), vztahovou (vyjádření negativního vztahu) a preventivní (aby se odsouzený v budoucnu vyvaroval toho, co k trestu vedlo). Klasické pojetí trestu podle Kuchty a Válkové (2005, s. 188–192) spočívá v pěti základních funkcích, jimiž jsou: retributivní (odplatná), odstrašující, rehabilitační (nápravná), eliminační (vylučovací) a restituční (kompenzační či obnovující). Následně budou jednotlivé funkce trestu podle těchto autorů popsány.

Retributivní funkce

Odplatná (retributivní) funkce se snaží zejména o potrestání pachatele. Myšlenka ospravedlnění trestu tím, že morální svět, jenž byl vyveden z rovnováhy spáchaním trestného činu, může být obnoven potrestáním viníka, patří k těm z nejstarších. Trest je chápán jako přirozený důsledek kriminálního jednání. Musí pro pachatele znamenat určitou újmu, jejíž citelnost, vyjádřená výší a druhem trestu, má odpovídat závažnosti spáchaného činu. Odplata

představuje sociální mstu, ovšem pachatelům se nesmí mstít oběti zločinu. Nástrojem kolektivní msty je stát a trest by měl co nejvíce odpovídat zločinu.

Odstrašující funkce

Tato teorie spatřuje funkci trestu především v tom, že odrazuje pachatele od dalšího kriminálního chování a stejný účinek má i na ostatní jedince ve společnosti, kteří se mohou stát potenciálními pachateli. Újma, jež pachateli vzniká uloženým trestem (např. finanční újma způsobená trestem odnětí svobody), může vést k tomu, že potenciálního pachatele odradí od dalšího kriminálního chování, aniž by vůči pachateli byly uplatněny další výchovné prostředky. Vnímání a prožívání újmy a její hrozby je však individuální záležitostí – tentýž trest a jeho podmínky výkonu jsou prožívány odsouzenými různě. Odstrašující účinek mají i nežádoucí důsledky trestů jako je např. stigma kriminálního.

Rehabilitační (nápravná, resocializační) funkce

Rehabilitační funkce spatřuje jediný cíl trestání v tom, aby pachateli bylo poskytnuto takové odborné chování, prostřednictvím kterého by došlo k poznání osobnostních vlastností, které v interakci se sociálním prostředím participovaly na trestné činnosti. Od tohoto poznání se poté odvíjí cíl nápravného procesu, motivace pachatele a způsob vedení tohoto procesu, aby došlo k nápravě pachatele. Pobyt ve věznici by měl vězněný využít k poznání faktorů své kriminální dráhy a k rozvoji společensky žádoucího chování. Rehabilitační teorie usiluje o opětovné zařazení pachatele do společnosti na základě dosažené změny v chování, vyplývající z porozumění jeho problémovosti v sociálním kontextu.

Eliminační (vylučovací) funkce

Tato teorie spatřuje účel trestního postihu v izolaci pachatele od společnosti, kterou tímto chrání. Vyhnání z lidské komunity, kmene či rodu, byla od pradávna jednou z nejpřísnějších společenských sankcí. Dnes lze připustit izolace pouze u pachatelů, u kterých není možná náprava a zůstává zde vysoké nebezpečí jejich selhání a z toho plynoucí závažné důsledky pro společnost. V těchto případech je dnes možné pachatele umístit do tzv. detenčního zařízení. Prioritou této teorie je ochrana společnosti. U jednotlivých pachatelů se za pomoci izolace snaží zabránit dalšímu páchání trestných činů.

Restituční (kompenzační, restorativní, obnovující) funkce

Podle této teorie má trest směřovat především k tomu, aby byla narovnána narušená rovnováha sociálních vztahů, porušená trestným činem, a aby byly uspokojeny nároky

poškozených osob, to znamená, aby pachatel svým jednáním škody nahradil, zmírnil či vykompenzoval. Tento přístup k řešení konfliktů neznamená odmítnutí klasických trestních postupů a sankcí, nýbrž jde o doplnění, rozšíření volby reakce na trestný čin.

V průběhu historického vývoje se vytvořily teoretické koncepce účelu trestu: teorie absolutní, relativní a smíšená. Absolutní teorie vychází z myšlenky „*trestá se, neboť bylo spácháno zlo*“, zatímco relativní teorie trest jako odplatu odmítá. Vychází z myšlenky „*trestá se, aby nebylo pácháno zlo*“. Smíšené teorie se pak snaží o propojení předchozích myšlenek obou teorií a snaží se zmírnit jejich nedostatky. (Jelínek, 2016, s. 388)

Předchozí úprava trestního zákona č. 140/1961 Sb. v § 23 stanovovala účel trestu: „*účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti*“. Současný trestní zákoník 40/2009 Sb. (dále také TZ) účel trestu výslovně nestanovuje, ale poukazují na něho základní principy ukládání trestněprávních sankcí. Jedná se zejména o tyto zásady: zásada zákonitosti, zásada personality, zásada humanity, zásada přiměřenosti a zásada individualizace sankce.

Zásada zákonitosti – trestní sankce (tresty a ochranná opatření) lze ukládat jen na základě zákona (§ 37 TZ). Uplatňuje se zásada „žádný trest bez zákona“.

Zásada přiměřenosti znamená, že uložený trest musí svou přísností odpovídat spáchanému trestnému činu, jenž je rozhodujícím kritériem.

Zásadu individualizace sankce (§ 39 TZ) uplatňuje soud při ukládání jednotlivých druhů trestů a jejich výměr. Soud je povinen přihlédnout k přitěžujícím i polehčujícím okolnostem případu, závažnosti trestného činu, pravděpodobnosti reintegrace pachatele a uložit takový trest, aby bylo co nejlépe dosaženo jeho účinku.

Zásada personality sankce (§ 6 TZ) znamená, že podle zákona ČR se posuzuje i trestnost činu, který byl spáchán v cizině občanem ČR nebo osobou bez státní příslušnosti, která má na jejím území povolen trvalý pobyt.

Zásada humanity trestu je vyjádřena v ústavním pořádku ČR a také v mezinárodních dokumentech. Český právní řád ji zakotvuje § 37 odst. 2 TZ, kde zakazuje ukládání krutých a nepřiměřených trestních sankcí.

1. 3 Alternativní trest

Alternativní tresty nám umožňují uložit pachateli jiný trest než klasický nepodmíněný trest odnětí svobody. Filozofií alternativních trestů je zejména ponechat odsouzeného na svobodě a uložit mu takový druh povinnosti nebo omezení, které na něho budou působit preventivně a ochrání společnost, uspokojí zájmy oběti trestného činu a upevní pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života. Stejně jako pojem trest není ani pojem alternativní trest v zákoně definován a je proto nutné hledat definice v odborné literatuře.

Mezinárodní dokumenty OSN a Rady Evropy alternativním trestem rozumí trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody. Vymezení alternativních sankcí je vyjádřeno následovně:

1. Alternativa je volba trestu nespojeného s odnětím svobody. Je ukládán pachateli, který by jinak byl odsouzen k trestu odnětí svobody.
2. Alternativa trestu odnětí svobody nesmí zahrnovat žádnou ztrátu svobody. Jinak by mohlo jít pouze o vylepšení trestu odnětí svobody, o jeho lepší a humánnější výkon.
3. Pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám, což se týká zejména výše ukládaného peněžitého trestu.
4. Délka trvání alternativní sankce musí být úměrná trestnému činu a délce trestu odnětí svobody, který by jinak byl za trestný čin uložen. (Černíková, 2008, s. 187-188)

Pod pojmem „alternativní trest“ tradičně chápeme takové druhy trestů, které ačkoli nejsou spojené s odnětím svobody pachatele, zaručují naplnění úkolu trestu stejně, jako by byl na odsouzeném vykonáván klasický trest odnětí svobody. Alternativními tresty se budu podrobněji zabývat v kapitole č. 2 a 3.

1. 4 Restorativní justice

Pojem restorativní justice pochází z anglického slova „restore“, tedy obnovit či navrátit do původního stavu. Představuje určitý koncept zacházení s pachateli, který je odlišný od klasické „retributivní“ trestající justice. Podle Žatecké (2007, s. 11) vychází z myšlenky, že trestný čin představuje sociální konflikt mezi dvěma a více jednotlivci a mezi jejich normami a normami společnosti, ve které se nacházejí, a lze jej účinně řešit jen za aktivní účasti všech dotčených osob. Podle Karabce (2003, s. 8) jde o koncept, který navazuje na myšlenky

odmítající státní monopol na řešení konfliktů trestní povahy. Jde o takové pojetí trestní justice, ve které jsou zastoupeny prvky zdůrazňující práva oběti a její ochrana, mimosoudní projednávání věcí a jiné. Podle něho nelze restorativní justici pojímat jako nějaký ucelený systém reakce společnosti na trestnou činnost, jelikož některé země mají trestní justici „více restorativní“ a jiné méně, podle toho, jak jsou při legislativních úpravách reakce společnosti na trestnou činnost zastoupeny teoretická východiska a principy, které zahrnujeme do restorativní justice. Restorativní justice podle něho tedy představuje spíše určitý paralelní systém, jež působí vedle klasické trestní justice nebo v mnoha směrech trestní justici doplňuje.

Restorativní justice je založena na třech základních pilířích, kterými jsou: újmy způsobené trestným činem, potřeby a závazky a dále účast a angažovanost. Následně budou tyto pilíře podrobněji vysvětleny podle Zehra (2003, s. 15-17).

1. Zaměření na újmy způsobené trestným činem

Restorativní justice vnímá trestný čin jako újmu způsobenou osobě a komunitě. Stávající trestní systém primárně věnuje pozornost tomu, aby byl pachateli uložen postih, který mu náleží a oběti se v lepším případě zabývá až na druhém místě. Snaha o nápravu újmy související s trestnou činností však s sebou neodmyslitelně nese nutnost zaměřit se na potřeby poškozených osob. Restorativní justice usiluje o maximální míru obnovy toho, co bylo narušeno – a to v konkrétní i symbolické podobě. Přístup zaměřený na oběti vyžaduje, aby se justice věnovala potřebám poškozených i v případě, kdy pachatel není znám nebo nebyl zadržen. V tomto přístupu nás zajímá nejenom poškozený a jeho zážitek s trestným činem, ale i újmy pachatele a komunity. To nás může přivést k nalezení hlubších příčin a souvislostí trestného činu. Restorativní justice si klade za cíl poskytnout všem zúčastněným zkušenost s hojivým a ozdravným procesem.

2. Trestný čin a způsobená újma vede k závazkům a povinnostem

Restorativní justice klade důraz na odpovědný přístup pachatele. Pachatelé jsou vedeni k tomu, aby porozuměli důsledkům svého chování. Zároveň je jim dána kompetence napravit škodu, a to v konkrétní i symbolické rovině náhrady škody.

3. Podpora angažovanosti a účasti

Princip angažovanosti spočívá v tom, že poškozený, pachatel a členové komunity se významným způsobem účastní procesu řešení. Tito aktéři o sobě potřebují být vzájemně informováni a mít možnost zapojit se do procesu naplňování trestní spravedlnosti. V některých

případech může angažovanost v praxi znamenat, že mezi stranami dochází ke skutečnému dialogu – sdílí své příběhy a vzájemně se seznamují s pohledem každého účastníka na vzniklou situaci. Mají také příležitost dojít k možnostem, jak danou situaci řešit. V jiných případech mají možnost nepřímého kontaktu, kdy spolu jednají prostřednictvím svých „náhradníků“.

Z výše uvedeného můžeme vyvodit základní tezi restorativní justice: „*Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení*“ (Zehr, 2003, s. 17).

Základní principy restorativní justice shrnuje Karabec (2003, s. 8) následovně:

- Zločin nemá být chápán jako porušení společenského pořádku ani jako překročení abstraktních právních a morálních pravidel, ale má být považován za škodu (újmu), jež byla způsobena oběti a za hrozbu pro bezpečnost společnosti.
- Škodu, která je způsobena oběti, je třeba chápat široce – jedná se o újmu materiální, fyzickou, psychickou, o ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života.
- Reakce na zločin má přispět ke snížení (odstranění) této škody a hrozby.
- Potrestání pachatele nemá být hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin, ani jeho převýchova či odstrašení, ale vytvoření takových podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti.
- Tendence k ukládání přísnějších trestů je kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů.
- Pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody (na odstranění škodlivých následků trestného činu) a mají mu přitom být zachována všechna práva jako ostatním občanům.
- Jestliže pachatel nehodlá participovat na odstranění následků (na náhradě škody), je k tomu donucen soudem.
- Orgány činné v trestním řízení se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, jestliže vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli, nebo jestliže spáchaný trestný čin je takového druhu, že je klasický trestní proces nezbytný.
- Oběť trestného činu nemůže být donucena k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu kompenzace za způsobenou škodu.

1. 4. 1 Restorativní vs. retributivní justice

Jeden z prvních zastánců restorativního pojetí spravedlnosti Howard Zehr (2003, s. 39) vidí v obou přístupech mnoho společného. Retributivní i restorativní justice v obecném slova smyslu usilují o ochranu prostřednictvím reciprocity a urovnání stavu. Každý z těchto přístupů podle něho ale navrhuje jiné přístupy, jak toho dosáhnout. Obě teorie pracují se základní koncepcí, že spáchání trestného činu narušuje stav rovnováhy. Z tohoto předpokladu pro oba přístupy vyplývá, že poškozenému se má něčeho dostat a pachatel má něco dát, respektive je něco dlužen. Oba přístupy se taktéž shodují v tom, že je zapotřebí zachovat úměrný vztah mezi spáchaným jednáním a odpovědí na něj. Liší se však ve způsobu, jak k tomu dospět. Retributivní teorie je založena na víře, že k nápravě vzniklé situace je možné dospět prostřednictvím újmy a omezení pachatele. Praxe nám však ukazuje, že to mnohdy nefunguje. Oproti tomu restorativní justice věří v to, že k nápravě lze dospět prostřednictvím uznání újmy a potřeb poškozeného a aktivní podpory pachatele k tomu, aby převzal odpovědnost za své jednání, nahradil způsobené škody a řešil příčiny svého chování.

Rozdíl mezi těmito dvěma přístupy Zehr (2003, s. 14) vyjadřuje třemi klíčovými otázkami, které si klademe v procesu hledání spravedlnosti:

Retributivní justice

Jak byl porušen zákon?

Kdo se daného činu dopustil?

Jak má být pachatel potrestán?

Restorativní justice

Komu vznikla škoda?

Jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl?

Komu vznikají závazky a povinnosti?

Zatímco retributivní justice nabízí jako východisko trest, restorativní justice se spíše než na potrestání pachatele zaměřuje na odstranění újmy a přijetí vhodných opatření snižujících riziko recidivy pachatele. (Holá, 2003, s. 151) Budoucnost můžeme vidět v kombinaci obou těchto modelů. V mnoha případech je právě restorativní přístup tím, který může nalézt nejspravedlivější reakci na spáchaný trestný čin. Jsou však případy, kdy ho není možné využít, např. pokud by setkání s pachatelem mohlo pro oběť znamenat další újmu. Oba přístupy se mohou vhodně doplňovat tak, aby byly nalezeny nejvhodnější cesty nápravy, nebo se alespoň pokusily o zmírnění následků. (Štern, 2010, s. 35)

2. Alternativní tresty

Alternativní tresty k nepodmíněnému trestu odnětí svobody představují v posledních letech diskutované téma. Narůstající kriminalita a s tím související přeplněnost věznic představují v České republice problém. Objevují se i obavy o funkčnosti trestní represe, jelikož praxe začala postupně odkrývat velmi podstatná negativa spojená s výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody. Těmito negativy jsou především nedostatečné výchovné působení a neefektivita nepodmíněného trestu odnětí svobody, přeplněnost věznic, zvyšování nákladů na vězeňství a také negativní vliv vězeňského prostředí na odsouzené jedince.

Negativní faktory nepodmíněného trestu odnětí svobody vytvářejí vážný problém a ohrožení pro celý systém trestního práva. Čelit jim je možné jednak v rámci realizace samotného trestu odnětí svobody pomocí nově uplatňovaných metod při penitenciárním zacházení s odsouzenými a jednak hledáním nových, alternativních přístupů pro postihování pachatelů trestných činů. Právě z tohoto důvodu se v moderním trestním právu začaly prosazovat jiné, nové metody sankcionování pachatelů trestných činů, které představují alternativu k uvěznění. (Ščerba, 2014, s. 21)

Jak již bylo zmíněno, neexistuje jednotné vymezení pojmu alternativního trestu. Mezinárodní dokumenty OSN a Rady Evropy však alternativní trest definují jako trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel trestného činu odsouzen k trestu odnětí svobody. Alternativní tresty Ščerba (2014, s. 31) v nejširší rovině vymezuje tak, že jde o všechny tresty nespojené s odnětím svobody. Při takovém vymezení v rámci českého práva do skupiny alternativních trestů spadají všechny druhy trestů uvedené v ustanovení § 52 trestního zákoníku (samozřejmě s výjimkou nepodmíněného trestu odnětí svobody). Za alternativní trest by pak svým způsobem bylo třeba označit dokonce i trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti, přestože tyto tresty lze uložit pouze vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody. Žádný z těchto trestů totiž sám o sobě nemá za důsledek omezení osobní svobody pachatele. V užším pojetí alternativní tresty vymezuje pomocí jejich hlavního účelu, kterým je náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody. Při tomto pojetí pak v rámci českého trestního práva spadá do kategorie alternativních trestů pouze trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení, včetně podmíněného odsouzení s dohledem. Zmíněné tresty jsou totiž charakteristické svou neslučitelností s nepodmíněným trestem odnětí svobody (byť u peněžitého trestu to platí jen zčásti). V rámci sankcionování mladistvých pak zákon o soudnictví ve věcech mládeže navíc obsahuje pátý alternativní trest, respektive trestní

opatření, kterým je peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, jež rovněž vykazuje znaky alternativního trestu v užším smyslu.

Uložení trestů nespojených s odnětím svobody je chápáno jako projev důvěry vůči pachateli, která je čerpána z převažujících pozitivních vlastností osobnosti pachatele, z jeho dosažené úrovně sociální odpovědnosti, která se promítá v postoji ke spáchanému trestnému činu a též v postoji k následkům trestu za spáchaný trestný čin, kdy vyvíjí úsilí odčinit následky trestného činu. (Černíková, 2008, s.189)

2. 1 Historický vývoj alternativních trestů

V historii trestního práva jsou patrné určité etapy v pojetí a ukládání trestu odnětí svobody. První etapu charakterizuje ukládání trestu odnětí svobody, který vstupuje jako humánnější trest v porovnání s trestem smrti a s tresty porušujícími tělesnou integritu. Ve druhé etapě se ukládání trestu odnětí svobody stalo obvyklým a jeho funkcí bylo nejen zastrašit, ale začíná se také tematizovat funkce nápravy pachatele. Třetí etapa začíná na základě reflexe zkušeností s dosahováním nápravy u pachatelů trestných činů a také reflexí negativních následků spojených s ukládáním trestů odnětí svobody. Tato etapa je etapou hledání alternativ trestu odnětí svobody. Nutno podotknout, že to ale nevyklučuje pokračující úsilí kvalitativního propracování koncepce výkonu trestu odnětí svobody, metod výchovného zacházení s vězňeny a profesní přípravy vězeňského personálu. Současný trend v přístupu k trestání je ve znamení 3 D, tedy dekriminalizace drobných trestných činů, depenalizace neboli hledání účinných sankcí bez zásahu do svobodného života trestaného a diverze čili alternativní způsoby v trestním řízení, které umožňují projednávání případu mezi pachatelem a obětí. (Černíková, 2008, s. 182)

2. 2 Pozitiva a negativa alternativních trestů

Po celém světě se usiluje o širší využívání trestů nespojených s odnětím svobody a postupné nahrazování trestu odnětí svobody alternativami. Hlavními důvody tohoto úsilí je, že alternativní tresty nemají nevýhody trestu odnětí svobody, jejich vykonání není překážkou pro opětovné začlenění pachatele do společnosti. Velmi důležitá je také okolnost, že alternativní tresty jsou u části méně narušených pachatelů trestných činů podstatně účinnější z hlediska odstranění hrozby recidivy než nepodmíněný trest odnětí svobody, který zpravidla prohlubuje

v odsouzených pocit nezájmu společnosti o jejich osud, frustrace a křivdy, které poté vedou k negativním postojům těchto odsouzených k hodnotovým základům společnosti. Zvláště pak, pokud dojde k zásadnímu narušení jejich rodinných i společenských vztahů, ztrátě zaměstnání a bydlení, jak tomu velmi často v průběhu výkonu trestu odnětí svobody bývá. Alternativní tresty, zejména při vhodném a účinném vedení ze strany pracovníků Probační a mediační služby, poskytují méně narušeným pachatelům novou či další příležitost řešit své problémy způsobem, který jim dává šanci uspokojivého začlenění do společnosti při zachování rodinných i společenských vztahů. (Sotolář, Šámal a Púry, 2000, s. 274–275)

Další výhodu lze spatřovat z hlediska ekonomického. Výkon trestu odnětí svobody představuje pro stát mnohem větší náklady než výkon alternativních trestů. Působení těchto trestů na pachatele na svobodě je mnohem levnější, než pobyt ve věznicích. I rodiny vězňů se totiž často stávají finanční přítěží státu. Alternativní tresty dále omezují stigmatizaci odsouzených, což je velmi důležitým faktorem ve věcech mladistvých, z důvodu omezení narušení jejich rozumového i psychického vývoje. V případě alternativních trestů dochází k zahazení těchto trestů v případě, že jej odsouzený vykoná. To znamená, že takový jedinec má následně čistý výpis z rejstříku trestů a je na něj pohlíženo, jako by nebyl nikdy trestán. (Veteška, 2015, s. 182–183)

Černíková (2008, s. 184) kromě výše zmíněných pozitiv mezi výhody alternativních trestů řadí také větší individualizaci při ukládání trestních sankcí. Také to, že se vytváří příznivější klima pro řešení následků deliktu, pro vyrovnání se s obětí a příspěvek k odškodnění oběti a k redukci napětí mezi obětí a pachatelem. Alternativní tresty podle ní také přispívají k převzetí zodpovědnosti za své jednání a snaze vlastním aktivním přičiněním napravit své jednání. Záměrem alternativních sankcí je také oddálit zkušenost s vězeňským prostředím, předejít nežádoucím vlivům výkonu trestu odnětí svobody a vyzkoušet mírnější prostředky ovlivňování chování pachatelů.

Alternativní tresty však mají i svá negativa. Poměrně běžnou záležitostí je, že soud uloží nevhodný alternativní trest pachateli, pro kterého se tento trest míjí účinkem. Také se stále setkáváme s problémem, že společnost není plně důvěřivá v účinnost alternativních trestů. (Sotolář, Šámal a Púry, 2000, s. 28–29) Nevýhodou je také to, že alternativní trest nemůže být uložen každému pachateli. Například trest obecně prospěšných prací nelze uložit pachateli, jestliže je zřejmé, že mu jeho zdravotní stav neumožní vykonání takového trestu kvůli zdravotní nezpůsobilosti.

3. Alternativní tresty v ČR

Jednotlivé tresty, které lze v současné době v České republice uložit, upravuje ustanovení § 52 odst. 1 TZ. Podle tohoto zákona může soud za spáchané trestné činy uložit trest:

- a) **odnětí svobody** (nestanoví-li zákon jinak, rozumí se jím podle § 52 odst. 2 TZ: **nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem**),
- b) **domácí vězení,**
- c) **obecně prospěšné práce** (dále také OPP),
- d) **propadnutí majetku,**
- e) **peněžitý trest,**
- f) **propadnutí věci,**
- g) **zákaz činnosti,**
- h) **zákaz pobytu,**
- i) **zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,**
- j) **ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,**
- k) **ztrátu vojenské hodnosti,**
- l) **vyhoštění.**

V této kapitole budou popsány jednotlivé alternativní tresty v širším pojetí, tedy všechny druhy trestů mimo nepodmíněný trest odnětí svobody. Pozornost je zaměřena na právní úpravu trestání dospělých, přičemž je následně vysvětlena i právní úprava trestání mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále také ZSM).

3. 1 Podmíněné odsouzení

„Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek, ve kterém uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že se odsouzený bude během zkušební doby řádně chovat a vyhoví stanoveným podmínkám“ (Jelínek a kol., 2016, s. 407). Význam podmíněného odsouzení podle Šámala a kol. (2014, s. 323) spočívá v tom, že se pachatel trestného činu odsuzuje, ale zároveň je mu projevena určitá důvěra, že se i bez výkonu trestu bude řádně chovat, a dává se mu možnost toho, že výkon podmíněně uloženého trestu nařízen nebude, a že se na něho bude hledět, jako by odsouzen nebyl. Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta a za podmínek, že

vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije, pracuje, a okolnostem případu, má soud důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu.

Pokud soud přistoupí k podmíněnému odsouzení, je třeba, aby zároveň stanovil zkušební dobu. Zkušební doba při podmíněném odsouzení je jeden rok až pět let. Zkušební doba se zpravidla stanovuje v celých měsících a počíná běžet právní mocí rozsudku. Ve zkušební době mohou být odsouzenému uloženy přiměřená omezení a povinnosti (jejichž výčet je uveden v ustanovení § 48 odst. 4 TZ) směřující k tomu, aby vedl řádný život. Vedle těchto opatření či místo nich může soud uložit i jiná omezení. Nesmí se však jednat o zákazy, které by mohly být předmětem jiného druhu trestu (např. trestu zákazu činnosti). Pokud byla trestnou činností způsobena škoda, může soud uložit, aby odsouzený podle svých sil nahradil způsobenou škodu. (Jelínek a kol., 2016. s. 408) Poznatky o chování podmíněně odsouzeného ve zkušební době zjišťuje soud v pravidelných intervalech – nejpozději jedenkrát za 6 měsíců. O osvědčení se podmíněně odsouzeného rozhoduje soud po uplynutí zkušební doby. Že se osvědčil, vysloví soud pouze za předpokladu, že podmíněně odsouzený vedl v celé zkušební době řádný život a přitom vyhověl uloženým podmínkám, jinak soud rozhodne, že se trest odnětí svobody vykoná. Nařídít výkon trestu odnětí svobody může soud již během zkušební doby. (Šámal a kol, 2014, s. 327) Pokud soud vysloví, že se odsouzený osvědčil nebo se má za to, že se osvědčil, hledí se na něho podle § 83 odst. 4 TZ jako by nebyl nikdy odsouzen.

Podmíněné odsouzení se podle českého trestního zákoníku týká pouze trestu odnětí svobody, tzn. nelze podmíněně odložit výkon jiného trestu. U mladistvých však lze podmíněně odložit i výkon peněžitého trestu. (Ščerba, 2014, s. 224, srov. § 28 ZSM)

Při podmíněném odsouzení nebo podmíněném odsouzení s dohledem mladistvého podle ustanovení § 33 odst. 1 ZSM stanoví soud pro mládež zkušební dobu na jeden rok až tři léta. Současně může soud pro mládež uložit i výchovná opatření, jejichž výčet nalezneme v ustanovení § 15 odst. 2 ZSM.

3. 2 Podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení s dohledem se od podmíněného odsouzení liší právě dohledem nad pachatelem, který vysloví soud společně s podmíněným odkladem výkonu trestu odnětí svobody. Tento trest je určen především těm pachatelům, kteří před spácháním trestného činu nevedli řádný život a u nichž je proto nezbytné intenzivněji sledovat a kontrolovat jejich

chování a poskytnout jim potřebnou péči a pomoc během zkušební doby. (Šámal a kol., 2014, s. 330) Podle Ščerby (2014, s. 241) se jedná o situace, kdy na základě okolností konkrétního případu a informací o pachateli lze identifikovat jeden či více faktorů zvyšujících riziko případného opakování trestné činnosti. Tomuto riziku nelze čelit jen stanovením některých přiměřených omezení či povinností v rámci zkušební doby prostého podmíněného odsouzení, ale je třeba přistoupit ke komplexnímu a soustavnému působení v podobě dohledu. Co se rozumí pod pojmem „dohled“ upravuje ustanovení § 49 odst. 1 TZ následovně: *„pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby (dále jen „probační úředník“), spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona“*. Účelem dohledu podle § 49 odst. 2 TZ je:

- sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti recidivy,
- odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Pro aplikaci podmíněného odsouzení v podstatě platí vše, co bylo uvedeno k prostému podmíněnému odsouzení. Zkušební doba se stanovuje v rozpětí od jednoho roku do pěti let a je ji možné „zostřit“ uložením přiměřených omezení nebo povinností či povinností nahradit podle svých sil škodu. Pachatel ale musí kromě povinnosti vést řádný život a dodržování uložených omezení a povinností, respektovat i veškeré povinnosti vyplývající z dohledu. Na rozdíl od prostého podmíněného odsouzení není možné, aby kontrolu nad chováním odsouzeného prováděl soud, což je logické vzhledem k tomu, že výkon dohledu může provádět pouze probační úředník. (Ščerba, 2014, s. 242) Dohledu se budu blíže věnovat v kapitole 4.

Stejně jako u prostého podmíněného odsouzení platí, že pokud soud vysloví, že se odsouzený osvědčil nebo se má za to, že se osvědčil, hledí se na něho podle § 86 odst. 3 TZ jako by nebyl nikdy odsouzen.

3. 3 Domácí vězení

Domácí vězení (§ 60 a 61 TZ), které nabylo účinnosti od 1. 1. 2010, je v naší zemi poměrně novým druhem trestu. Tento trest byl u nás začleněn do systému sankcí jednak z důvodu zachování pozitivních rodinných vazeb, tak i z ekonomických důvodů, jelikož výkon

tohoto trestu není natolik finančně náročný jako výkon trestu odnětí svobody. Domácí vězení se podle Šámala a kol. (2014, s. 333) může uplatnit zejména u pachatelů, u nichž s ohledem na povahu a závažnost spáchané trestné činnosti a možnost jejich resocializace nepostačuje uložení jiného alternativního trestu, ale zároveň není zapotřebí pachatele izolovat od společnosti ve vězeňském zařízení. Jeho využití je vhodné u pachatelů, kteří mají odpovídající zázemí (vlastní byt a stálé pracoviště) a vzhledem k jejich vlastnostem a rodinným poměrům postačí mírnější zásah do jejich osobní svobody. Předností tohoto trestu je podle autorů nejen úspora nákladů na výkon trestu odnětí svobody, ale i pozitivní resocializační vliv vzhledem k tomu, že pachatel neztrácí své dosavadní sociální kontakty (rodinné a pracovní) a zároveň lze jeho chování v průběhu výkonu trestu efektivně ovlivňovat.

Soud může uložit trest domácího vězení až na dvě léta, odsuzuje-li pachatele přečinu, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to případně i vedle jiného trestu, a pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat na určené adrese. (§ 60 TZ) Domácí vězení nelze uložit vedle trestu odnětí svobody a trestu obecně prospěšných prací. (§ 53 odst. 1 TZ) Podstatou trestu domácího vězení je, že odsouzený má povinnost zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo poskytnutí zdravotních služeb u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu. Soud také může pachateli uložit na dobu výkonu trestu přiměřené povinnosti či přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu také uloží, aby dle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. (Jelínek a kol., 2016, s. 415)

Kontrolu nad výkonem trestu upravuje trestní řád v ustanovení § 334b, pověřuje jím Probační a mediační službu ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného nebo namátkovou kontrolou prováděnou probačním úředníkem. Za tímto účelem je odsouzený povinen probačnímu úředníkovi umožnit vstup do místa výkonu trestu. Trestní zákoník v případě maření výkonu tohoto trestu odsouzeným počítá v § 61 TZ s možností přeměny tohoto trestu nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody. Pro přepočítání obou trestů stanovuje trestní zákoník jejich vzájemný poměr tak, že každý i jen započatý den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody.

Mladistvému může soud pro mládež uložit dle ustanovení § 26 odst. 2 ZSM trest domácího vězení, avšak horní hranice sazby tohoto trestního opatření nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v TZ, tzn. 1 rok. Vedle tohoto trestního opatření může soud pro mládež uložit i vhodná výchovná opatření. Trest domácího vězení se musí u dospělých pachatelů zhlazovat za podmínek § 105 odst. 1 písm. e) TZ, zatímco mladistvým je nutné usnadnit přechod k normálnímu řádnému životu ve společnosti. Proto se na mladistvého po vykonání tohoto trestu či po upuštění od něho hledí jako by nebyl nikdy odsouzen. (Jelínek a kol., 2016, s. 416)

3. 4 Obecně prospěšné práce

Obecně prospěšné práce (§ 62 až 65 TZ) Ščerba (2014, s. 295) představuje jako jeden z moderních alternativních trestů, který je svou povahou určen zejména pachatelům, které nestačí postihnout prostřednictvím podmíněného trestu odnětí svobody (popř. s dohledem) a zároveň nelze či z jakéhokoli důvodu není vhodné jim uložit peněžitý trest (např. s ohledem na špatné majetkové poměry pachatele). Jedná se o určitý druh legální nucené práce, která je v souladu s mezinárodněprávním a ústavněprávním zákazem nucených prací, neboť je účelem nahrazování nepodmíněného trestu odnětí svobody. Trest obecně prospěšných prací je podle něho relativně přísnější alternativní trest, který není primárně určen pro postih prvopachatelů či pachatelů nedbalostních deliktů, ale spíše pro postih pachatelů, kteří se opětovně dopustili úmyslného trestného činu menší či střední závažnosti, a u kterých okolnosti nevyžadují uložení trestu odnětí svobody. Vykonání tohoto trestu je podle zákona v § 65 odst. 4 TZ spojeno s fikcí neodsouzení, tj. na odsouzeného, který tento trest vykoná nebo soud rozhodne o upuštění od výkonu tohoto trestu, se hledí jako by nebyl odsouzen.

Trest obecně prospěšných prací může být uložen pachatelům, kteří spáchali přečin, tedy jakýkoliv nedbalostní či úmyslný trestný čin, u něhož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let. (§ 62 odst. 1, § 14 odst. 2 TZ) Podle ustanovení § 62 odst. 3 trest obecně prospěšných prací spočívá v: *„povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní,*

náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností.“ Práce pak nesmí sloužit k výdělečným účelům odsouzeného. Výměru tohoto trestu stanovuje § 63 odst. 1 TZ, kdy soud může trest obecně prospěšných prací uložit ve výměře 50–300 hodin. K tomuto trestu může soud uložit i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu také uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou přečinem způsobil. (§ 63 odst. 2 TZ) Pro mladistvého pachatele je výkon OPP upraven v § 26 odst. 1 ZSM: horní hranice sazby tohoto trestního opatření u mladistvého nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v TZ. Ke své povaze a okolnostem, za kterých jsou vykonávány, pak nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní výchovu mladistvého. Vedle tohoto trestu soud pro mládež také může uložit vhodná výchovná opatření.

Kontrolou výkonu trestu obecně prospěšných prací je pověřen probační úředník činný v obvodu soudu, kde má být trest obecně prospěšných prací vykonán. (§ 336 odst. 4 TR) Jeho činnost se neomezuje pouze na kontrolu a evidenci průběhu výkonu trestu, ale provádí i poradensko-výchovnou práci, projednává s ním konkrétní podmínky tohoto trestu a určuje termín nástupu odsouzeného k výkonu trestu OPP. (Šámal a kol., 2014, s. 322) V případě, že odsouzený zaviněně nevykonal ve stanovené lhůtě uložený trest, může soud přeměnit trest obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody. Každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá jako jeden den odnětí svobody nebo jeden den domácího vězení. (§ 68 odst. 2 TZ)

3. 5 Propadnutí majetku

Trest propadnutí majetku (§ 66 TZ) je nepřísnejší majetkovou sankcí. Je ho možné uložit vedle výjimečného trestu. V jiných případech musí jít o zvlášť závažný zločin, jimž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Dále je ho možné uložit za zločiny, u kterých to trestní zákoník ve zvláštní části dovoluje. Takto je trest propadnutí majetku stanoven v sankci u více než 60 základních a kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů. (Šámal a kol., 2014 s. 346)

Tento trest není možné kombinovat s peněžitým trestem. (§ 53 odst. 1 TZ) Při ukládání tohoto trestu musí soud pečlivě zvážit okolnosti trestného činu i osobu a poměry pachatele, zvlášť rodinné a majetkové poměry. Propadnutí věci postihuje pachatelův celý majetek nebo tu jeho část, kterou soud určí. Propadlý majetek propadá státu. (Šámal a kol., 2014, s. 346–347)

3. 6 Peněžitý trest

Peněžitý trest (§ 67 až 69 TZ) představuje základní majetkovou sankci postihující peněžní prostředky pachatele. Jeho účelem může být mimo jiné odčerpání finančních prostředků získaných prostřednictvím trestné činnosti či v jejím přímém důsledku, anebo těch prostředků, které by potenciálně mohly sloužit k páčání další trestné činnosti. Výhoda peněžitého trestu spočívá v tom, že jde o trest, jež je finančně výhodný pro stát, neboť zaplacené částky peněžitého trestu připadají státu. Peněžitý trest je však spojen s jednou významnou nevýhodou, totiž že nepostihuje pouze samotného pachatele, nýbrž i jeho rodinu a osoby, vůči nimž má pachatel závazky, což může být i samotný poškozený. Nutno podotknout, že i jiné druhy trestů mají podobný efekt (např. nepodmíněné odnětí svobody), takže peněžitý trest v tomto směru není ojedinělý. (Ščerba, 2014, s. 259) Peněžitý trest může být uložen buď jako trest samostatný nebo jako trest vedlejší. Nemůže být uložen vedle trestu propadnutí majetku. (§ 53 odst. 1 TZ)

Výměra peněžitého trestu je v trestním zákoníku stanovena ve formě tzv. denních pokut. Denní sazby podle § 68 odst. 1 a 2 TZ činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč. „*Počet denních sazeb soud určí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Dvojnásobek počtu denních sazeb nesmí však ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby trestu odnětí svobody. Výši jedné denní sazby peněžitého trestu stanoví soud se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Přitom vychází zpravidla z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít průměrně za jeden den*“ (§ 68 odst. 3 TZ). Soud může peněžitý trest stanovit v přiměřených měsíčních splátkách. (§ 68 odst. 5 TZ)

Pokud pachatel nezaplatí peněžitý trest a je zřejmé, že by vymáhání trestu bylo zmařeno nebo bylo bezvýsledné, přemění soud peněžitý trest nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodně zároveň o způsobu jeho výkonu. Každá zcela nezaplacená částka odpovídající jedné denní sazbě se počítá za dva dny odnětí svobody. Po vykonání trestu či jeho pravomocného upuštění je na pachatele hleděno, jako by nebyl odsouzen. (§ 69 odst. 2 a 3 TZ)

Mladistvému pachateli se peněžitá opatření ukládá za stejných podmínek, je-li mladistvý výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení takového trestního opatření umožňují. Soud pro mládež může vedle peněžitého opatření uložit i vhodná výchovná opatření. (§ 27 odst. 1 ZSM) Ustanovení v § 27 odst. 2 a 3 ZSM stanovuje, že soud pro mládež může uložit peněžitá opatření v rozmezí od 10 do 365 denních sazeb, přičemž denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 5 000 Kč.

3. 7 Propadnutí věci

Účelem trestu propadnutí věci je zneškodnit majetkovou hodnotu, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestných činů, ztížit pro daného pachatele podmínky k další trestné činnosti a odejmout mu prospěch ze získaného trestného činu. (Šámal a kol., 2014, s. 342) Upravuje jej § 70 až 72 TZ.

Soud může prohlásit za propadlou věc, které bylo užito k spáchání trestného činu nebo která byla k spáchání trestného činu určena či kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj. TZ také stanovuje, že před právní mocí rozhodnutí platí zákaz zcizení propadlé věci, který zahrnuje i zákaz jiných dispozic směřujících ke zmaření trestu propadnutí věci. V případě, že je věc před rozhodnutím soudu zničena, poškozena nebo jinak znehodnocena, soud může pachateli uložit propadnutí náhradní hodnoty až do výše, která odpovídá hodnotě takové věci. Hodnotu věci stanoví na základě odborného vyjádření nebo znaleckého posudku. (§ 70 a 71 TZ)

3. 8 Zákaz činnosti

Zákaz činnosti upravuje § 73 a 74 TZ. Soud může tento trest uložit na jeden rok až deset let v případě, že se pachatel dopustil trestného činu v souvislosti s touto činností. Trest zákazu spočívá v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje výkon určitého zaměstnání, povolání nebo funkce či takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje jiný právní předpis. (§ 73 TZ) Novelou trestního zákoníku v roce 2020 byl zákaz činnosti doplněn o zákaz držení a chovu zvířat (§ 74a TZ). Soud tak zakazuje držet, chovat a pečovat o zvíře po dobu výkonu tohoto trestu. Je-li trest zákazu činnosti vykonán, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen. (§ 74 odst. 2 TZ)

Mladistvému může soud pro mládež uložit zákaz činnosti, pokud to není překážkou v přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice nesmí převyšovat 5 let. Vedle tohoto trestu může soud pro mládež uložit i vhodná výchovná opatření. (§ 26 odst. 3 ZSM)

3. 9 Zákaz pobytu

Trest zákazu pobytu (§ 75 TZ) se ukládá v případě, že to vyžaduje se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání trestného činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku. Trest zákazu pobytu spočívá v tom, že se odsouzený nesmí po dobu výkonu tohoto trestu zdržovat na určitém místě nebo v určitém obvodu.

K přechodnému pobytu na takovém místě v nutné osobní záležitosti je nutné povolení, které uděluje policejní orgán. Trest zákazu pobytu se nesmí vztahovat na místo nebo obvod, ve kterém má odsouzený bydliště. Stejně jako u ostatních trestů může soud k tomuto trestu uložit přiměřená omezení a povinnosti. Trest zákazu pobytu lze uložit samostatně. Výměra trestu je stanovena od jednoho roku do deseti let. V případě nerespektování zákazu pobytu a zdržování se v zakázaném místě nebo obvodě bez povolení nebo vážného důvodu či nedodržování přiměřených omezení a povinností může být odsouzený stíhán pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí. (Jelínek a kol., 2016, s. 429)

3. 10 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Poměrně nový trest, který s účinností od 1. 1. 2010 zavedl TZ, je zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 a 77 TZ). Lze ho uložit až na deset let, v případě, kdy se pachatel dopustil trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce. Trest spočívá v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje účast na sportovních, kulturních a jiných společenských akcích. Odsouzený je při výkonu tohoto trestu povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví – zejména postupovat podle probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy a programy psychologického poradenství. (§ 76 a 77 TZ) Navštíví-li odsouzený akci, na kterou se zákaz vstupu vztahuje, případně jiným způsobem maří výkon tohoto trestu, spáchá tak trestný čin maření výkonu úředního nařízení. Lhůta k zahlazení trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je jeden rok. (Jelínek a kol., 2016, s. 431)

Mladistvému může soud pro mládež uložit zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let. Soud pro mládež může vedle tohoto trestu také uložit i vhodná výchovná opatření. (§ 26 odst. 4 ZSM)

3. 11 Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti

Ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání upravuje ustanovení § 78 TZ, ztrátu vojenské hodnosti pak § 79 TZ. Jak napovídá název prvního trestu, jedná se o trest na osobní cti pachatele. Trest totiž zasahuje do nemajetkových práv pachatele spočívajících v určitém ocenění pachatelovy osobnosti a jeho činnosti. V případě druhého jmenovaného trestu se jedná

o ztrátu způsobilosti nosit vojenskou hodnost. Ta je výrazem morálních kvalit, vojenských znalostí, zkušeností a schopností. Tyto tresty tak chrání čistotu veřejného života a nezávadný výkon vojenských funkcí. Oba tyto tresty jsou výlučně vedlejšími tresty, neboť není možné uložit je samostatně, ale pouze vedle trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta za úmyslný trestný čin, který byl spáchán ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky. (Jelínek a kol., 2016, s. 431)

3. 12 Vyhoštění

Vyhoštění upravuje § 80 TZ a podle tohoto ustanovení je možné vyhostit pouze pachatele, který není obyvatelem České republiky. Tento trest lze uložit jako samostatný i vedle jiného trestu. Základním předpokladem uložení trestu vyhoštění je, aby tento trest vyžadoval bezpečnost lidí, majetku nebo jiný obecný zájem. Trest vyhoštění se ukládá ve výměře od jednoho roku do deseti let nebo na dobu neurčitou. V případě nerespektování tohoto trestu a zdržování se na území České republiky může být odsouzený stíhán za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. (§ 337 odst. 1 písm. b) TZ)

Vyhoštění může soud pro mládež mladistvému uložit ve výměře od jednoho roku do pěti let. U mladistvého, který je občanem EU, musí být navíc splněna podmínka, že neuložením tohoto druhu trestního opatření by došlo k vážnému ohrožení bezpečnosti státu nebo veřejného pořádku, nebo že vyhoštění je v nejlepším zájmu mladistvého. Při ukládání vyhoštění soud pro mládež přihlédne k nejlepšimu zájmu mladistvého, zejména k rodinným a osobním poměrům a dbá na to, aby tímto trestním opatřením nebyl vydán nebezpečí zpustnutí. (§ 26 odst. 5 ZSM)

4. Probační a mediační služba ČR

Probační a mediační služba (dále také PMS) usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice. Probační a mediační službu je tedy možné chápat jako státní organizaci, jejímž úkolem je zajišťovat kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, příprava podkladů pro jejich ukládání a nabízí možnost jednání mezi pachatelem a obětí o urovnání následků trestného činu. (PMS ČR, online)

Mezi cíle a činnosti Probační a mediační služby řadíme integraci pachatele, tedy usilování PMS o začlenění pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je procesem, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci. Nesmíme opomenout ani participaci poškozeného, což představuje snahu zapojit poškozeného do procesu vlastního odškodnění, obnovit jeho pocit bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost. Neméně důležitým cílem činnosti PMS je také ochrana společnosti, kdy PMS účinným řešením konfliktních a rizikových stavů s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření přispívá k ochraně společnosti. (PMS ČR, online)

4.1 Historie vzniku Probační a mediační služby v ČR

Prosazování alternativních sankcí a opatření, probačních a mediačních aktivit se u nás začíná projevovat začátkem 90. let 20. století, kdy postupně dochází k novelám trestněprávních předpisů, jež přinesly řadu nových institutů představujících alternativu k trestu odnětí svobody, alternativu k potrestání nebo odklon od klasického trestního stíhání. V tomto období probíhala celková reforma a humanizace justice včetně vězeňského systému, rozšíření škály trestů i opatření a posílení postavení poškozeného v trestním řízení. (Matoušek a kol., 2005, s. 287) Výrazným hybatelem v procesu vzniku PMS byla pražská Katedra sociální práce UK. Studenti a přednášející této katedry založili nevládní organizaci Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici (dnes fungující pod názvem Sdružení pro probaci a mediaci, o. s.). V souvislosti s novými prvky v trestním řádu v roce 1996 zřídil ministr spravedlnosti první funkční místa budoucích probačních pracovníků u každého okresního soudu v zemi. Nově zřízená místa byla

obsazena převážně stávajícími soudními úředníky a sloužila k zajištění administrativně-technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a formální kontroly chování obviněných v institutech spojených s uložením zkušební doby. Jelikož neexistovaly žádné materiály, které by činnost těchto pracovníků upravovaly, začaly se postupně ve spolupráci se soudci, státními zástupci a dalšími odborníky vytvářet koncepční materiály, jež ovlivnily budoucí podobu zákona o PMS. V roce 2000 byl Parlamentem ČR schválen návrh zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále také ZPMS) jako celostátně působící organizaci, jehož účinnost nabyla k 1. 1. 2001. Přijetí zákona o PMS je součástí procesu proměny naší justice. (Štern, 2010, s. 11–13) Dalším mezníkem, který ovlivnil činnost Probační a mediační služby ČR Matoušek a kol. (2005, s. 289) označují přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon relativně komplexně řeší otázky odpovědnosti nezletilých osob a z hlediska PMS je důležité zejména to, že zákon výslovně zakotvuje její kompetenci v těchto věcech.

4. 2 Organizace Probační a mediační služby ČR

V čele Probační a mediační služby stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Ředitel PMS zajišťuje chod po personální, hospodářské, materiální a finanční stránce. (§ 3 odst. 1 ZPMS) Základním článkem pro výkon probačních a mediačních činností v průběhu trestního řízení jsou střediska. Vykonávají svou činnost v působnosti okresního nebo jemu na roveň postaveného obvodního či městského soudu. Střediska plní úkoly ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie ČR. (§ 3 odst. 2 ZPMS) Střediska se dále člení na oddělení střediska – jako oddělení střediska jsou zřizována zejména tato oddělení: oddělení obecně prospěšných prací, oddělení pro mládež, oddělení pro dospělé, oddělení zprostředkování konfliktů a pomoci obětem trestných činů a detašovaná oddělení střediska s vyčleněnou místní působností, obvykle v sídle pobočky okresního soudu. (§ 6 Organizační řád PMS) Práci střediska organizuje a řídí jeho vedoucí, kterého z úředníků příslušného střediska jmenuje a odvolává na návrh ředitele PMS ministr spravedlnosti po projednání s Radou pro probaci a mediaci. Za řádný chod středisek PMS ČR je odpovědný regionální vedoucí. Vedoucím středisek je regionální vedoucí nadřízeným. (čl. 5 Statut PMS) Podle § 6 ZPMS úkoly PMS plní v rámci jejich středisek probační úředníci a probační asistenti.

Úředník PMS musí být bezúhonný a svéprávný s vysokoškolským vzděláním v oblasti společenskovední získané ukončením studia v magisterském studijním programu. Dále musí

mít odbornou zkoušku, kterou mu středisko umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS. Asistentem PMS se může stát bezúhonná fyzická osoba starší 21 let, která je svéprávná a získala středoškolské vzdělání ve společenskovední oblasti. (§ 6 ZPMS) Úředník má nadřazené postavení vůči asistentovi a může jej pověřovat plněním různých úkolů. Úředníci na rozdíl od asistentů řeší náročnější odborné úkoly, asistenti pak zabezpečují méně složité úkony, včetně administrativně technických prací. Činnost úředníka se více zaměřuje na část řízení před vydáním rozsudku, tedy mediaci, zatímco asistent plní úkoly spojené s dohledy a výkonem trestů s nimi spojených. To vyplývá ze skutečnosti, že mediační činnost vyžaduje velmi dobré znalosti komunikačních technik včetně odborných znalostí, kdežto v rámci probačního dohledu asistent „pouze“ dohlíží, zda odsouzený plní podmínky svého trestu. (Žatecká, 2007, s. 49)

4. 3 Činnost Probační a mediační služby ČR

Jak už název služby napovídá, stěžejní činnosti Probační a mediační služby se rozlišují na probační a mediační. Právě těmito činnostem se budu věnovat v následujících podkapitolách.

4. 3. 1 Probace

„Probační a mediační služba má v rámci probace zajistit efektivní výkon alternativních trestů a opatření spojených s uložením dohledu“ (Matoušek a kol., 2005, s. 292). Pojem probace pochází z latinského „probare“, tedy zkoušet, ověřovat, dohlížet. Probační zákon o PMS rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, sledování chování těchto osob, kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, kontrolu výkonu omezení a povinností uložených obviněnému a dále individuální pomoc a působení na výše zmíněné jedince, aby vedli řádný život, vyhověli soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. (§ 2 ZPMS)

Ščerba (2014, s. 176) uvádí, že probace v současné době představuje významnou skupinu opatření nahrazujících nepodmíněný trest odnětí svobody. Probace je totiž spojena s řadou předností, kvůli kterým je považována za nejprospěšnější náhradu za trest odnětí svobody. Jako hlavní výhody uvádí tyto:

- pachatel je ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu odnětí svobody,

- pachatel zůstává ve společnosti a udržuje svazky s rodinou i širším společenským prostředím – může tedy vést relativně normální život a učit se přebírat na sebe zodpovědnost; pobyt na svobodě také přispívá k tomu, aby pachatel snadněji uhradil škodu způsobenou trestnou činností,
- pachateli se v jeho úsilí o docílení nápravy dostává účinné pomoci ze strany probačního úředníka.

Soudce nebo státní zástupce může nad odsouzeným stanovit dohled, pokud rozhodne o:

- podmíněném upuštění od potrestání,
- podmíněném odsouzení,
- podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
- propuštění z ochranné léčby,
- uložení dohledu v rámci trestu obecně prospěšných prací,
- nahrazení vazby dohledem PMS,
- uložení výchovného opatření mladistvému nebo dítěti mladšímu 15 let. (PMS ČR, online)

Podle Žatecké (2017, s. 21) je probační činnost založena na kombinaci tří prvků: kontroly, pomoci a poradenství. Štern (2010, s. 74) poukazuje na to, že nejdůležitějším prvkem probace je kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení rizika recidivy. Je tedy zřejmé, že probace je zejména o kontrole, ale odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život, je neméně důležité. Klientovi – pachateli lze pomoci téměř s čímkoli, co napomůže k nasměrování pachatele k řádnému životu a udržení se v životě bez opakování trestné činnosti. Role pracovníka v probaci spočívá také ve spolupráci se sociálním okolím pachatele nebo ve zprostředkování kontaktu klienta s dalšími odborníky či organizacemi.

Úkolem úředníků vykonávajících dohled je především být v pravidelném osobním kontaktu s klientem, zmapovat rizika a potřeby klienta, vytvořit spolu s ním probační plán dohledu, kontrolovat dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona, vyhodnocovat a aktualizovat plán dohledu, pravidelně zpracovávat zprávy o průběhu dohledu. Nedílnou součástí práce pracovníka PMS je návštěva v místě bydliště klienta. Účelem je poznat klientovo přirozené sociální prostředí a zmapovat jeho sociální zázemí i vztahy a také ověřit klientem sdělované skutečnosti. Zásadním dokumentem při vykonávání probace je probační plán, který odráží zjišťování informací, analýzu rizik a potřeb pachatele. Umožňuje

rozčlenit obsahovou náplň dohledu a popsat aktivity klienta směřující k vedení řádného života do konkrétních a měřitelných postupných kroků směřujících k vytyčenému cíli. Plán je potřeba pravidelně vyhodnocovat a aktualizovat, aby bylo zřejmé, které úkoly již klient splnil, a které zůstávají nadále v platnosti. Při vytváření probačního plánu je nutno vycházet z rozhodnutí soudu o podmíněném odsouzení – povinnosti a omezení uložené soudem tvoří základ kontrolovatelných a vyhodnocovaných bodů plánu. Jedná se zejména o náhradu škody poškozeným, zdržet se konzumace alkoholu, omamných a psychotropních látek, omezení zdržet se pobytu v konkrétním místě či návštěv nevhodného prostředí apod. Častým tématem práce s klienty je otázka zadluženosti a zprostředkování nějaké formy řešení pomocí dohod a splátkových kalendářů či oddlužení. (Štern, 2010, s. 73–79)

Trestní zákoník v § 50 upravuje povinnosti odsouzeného, kterému byl uložen dohled. Odsouzený je povinen spolupracovat s pracovníkem a plnit probační plán dohledu, dostavovat se k pracovníkovi ve stanovených lhůtách, informovat pracovníka o svém pobytu, zaměstnání, zdrojích obživy, dodržování povinností a omezení uložených soudem a o dalších důležitých skutečnostech týkajících se jeho života a dále umožnit pracovníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

4. 3. 2 Mediaci

Pojem mediace pochází z latinského slovesa „mediare“, což znamená zprostředkovat. *„Mediace je metodou řešení mezilidských konfliktů, při níž neutrální kvalifikovaná osoba – mediátor – pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemné komunikaci a dorozumění. Jejím cílem je dosažení spokojenosti s výsledkem i průběhem řešení tohoto konfliktu. Je to komunikační metoda, která využívá poznatků různých vědních disciplín, zejména sociální psychologie, sociologie a práva, obecnější teoretické ukotvení má ve filozofii“* (Holá, 2011, s. 9).

Mediace je zákonem o PMS definována jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným. Tato činnost je vykonávána v souvislosti s trestním řízením a lze ji provádět pouze v případech, kdy obě strany výslovně souhlasí. (§ 2 ZPMS) Mediační činnosti Štern (2010, s. 39) vymezuje jako odborné postupy pracovníků PMS realizované v přípravné fázi trestního řízení před rozhodnutím státního zástupce či soudce. Jejich smyslem je urovnání konfliktu mezi obětí a pachatelem, odstranění příčin, které vedly pachatele ke spáchání trestného činu a příprava podkladů pro rozhodnutí státního zástupce či soudce. Mediáci představuje dobrovolné, osobní a přímé setkání oběti a pachatele trestného

činu za účasti mediátora. Cílem mediace dle Žatecké (2007, s. 28) není jen potrestat pachatele či odškodnění poškozeného, ale především nalézt řešení, které je akceptovatelné pro obě strany.

V případě mediace má oběť trestného činu příležitost vyjádřit a pojmenovat své potřeby a zájmy v souvislosti se zmírněním následků způsobených trestným činem. Může získat důležité informace vztahující se k trestnímu řízení a především k náhradě škody. Oběť má také možnost seznámit pachatele s dopady jeho jednání na svůj život a dopomoci se tak nejen materiálního, ale i mezilidského urovnání. Pachatel má příležitost pojmenovat své povinnosti a přijmout odpovědnost v souvislosti s náhradou jím způsobených škod, ale také vyjádřit své potřeby a zájmy. V osobním jednání s obětí má pachatel příležitost dozvědět se, co vše svým jednáním způsobil. Může vysvětlit okolnosti svého chování, omluvit se oběti a nabídnout přiměřenou náhradu škody. Výsledek mediace může státní zástupce nebo soudce zohlednit ve svém rozhodnutí. (PMS ČR, online)

Mediace sehrává důležitou roli v trestním řízení, ale má také dlouholetou tradici i v jiných právních odvětvích, často se uplatňuje například v rodinném či obchodním právu. Na rozdíl od netrestních sporů, mediace ve trestních věcech dle Rozuma (2010, s. 151) vykazuje určitá specifika. V trestních věcech sporné strany od počátku vystupují v jasně definovaných rolích, které vycházejí z procesního postavení v trestním řízení, tzv. postavení poškozeného a obviněného. Tím se v podstatě mění kontext probíhajícího jednání, ve kterém je otázka zavinění a příčiny konfliktní situace dopředu předznamenána. Další specifikum podle něho představuje možnost ovlivňování mediačního procesu ze strany orgánů činných v trestním řízení, které jsou zpravidla iniciátorem zahájení mediačního procesu. Orgány činné v trestním řízení mohou také rozhodnout o tom, že úkony mediace dále prováděny nebudou, případně nemusí dát souhlas k provádění mediace ještě před zahájením těchto úkonů.

5. Výzkumné šetření

Výzkumné šetření vychází z kvantitativní výzkumné strategie, kdy za pomoci metody analýzy dokumentů byly zanalyzovány dostupné statistické dokumenty. Tato kapitola si klade za cíl vymežit výzkumný problém, výzkumné otázky a cíle výzkumu. Dále seznamuje s metodologií práce a interpretuje výzkumná zjištění. Na konci kapitoly budou výzkumná zjištění shrnuta a následně jim bude věnována diskuse.

5.1 Vymezení výzkumného problému

Vzhledem k tomu, že se v posledních letech projevuje snaha ve větší míře aplikovat alternativní tresty jako náhradu nepodmíněného trestu odnětí svobody, je výzkumný problém stanoven následovně: Jaké místo v kontextu rozhodování o výkonu trestu odnětí svobody v České republice mají alternativní tresty?

5.2 Výzkumné otázky a cíle výzkumu

Na základě výzkumného problému byla stanovena hlavní výzkumná otázka následovně: **Jaké místo mají v kontextu rozhodování o výkonu trestu odnětí svobody v České republice alternativní tresty?** V rámci hlavní výzkumné otázky byly zvoleny následující dílčí otázky:

1. Jaký je počet uložených alternativních trestů v porovnání s nepodmíněným trestem odnětí svobody za sledované období?
2. Je tendence ukládání alternativních trestů ve sledovaném období klesající či stoupající?
3. Jaký je nejčastěji ukládaný alternativní trest ve sledovaném období?
4. Jak se v rámci sledovaného období mění struktura alternativních trestů?
5. Je rozdíl mezi ukládáním alternativních trestů u žen a u mužů?

Cílem výzkumného šetření je ve sledovaném období v letech 2009–2019 zjistit počet jednotlivých alternativních trestů v porovnání s nepodmíněným trestem odnětí svobody a zda je tendence ukládání alternativních trestů vzestupná či sestupná. Dále zjistit, jaký alternativní trest je ukládán nejčastěji, jaká je struktura alternativních trestů a zda se liší ukládání alternativních trestů u žen a u mužů.

5. 3 Metodologie a metodika výzkumu

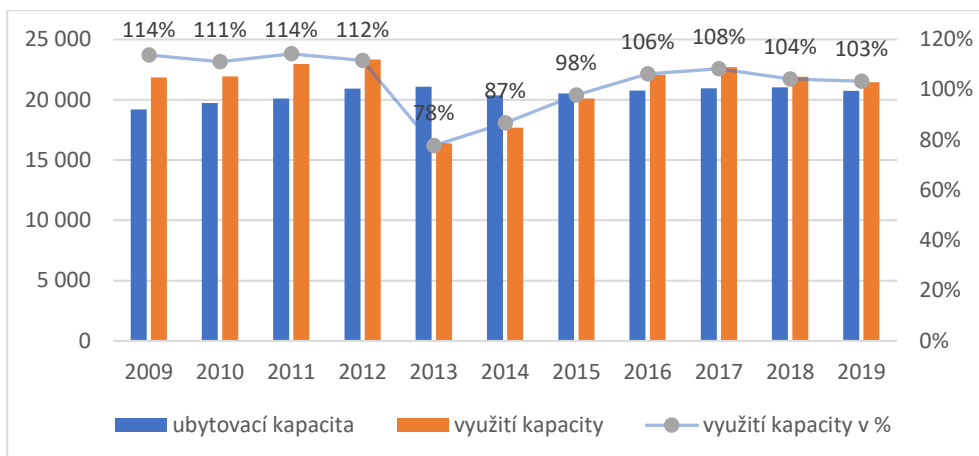
Pro získání dat potřebných ke zpracování praktické části diplomové práce byla zvolena kvantitativní výzkumná strategie. Vzhledem k tomu, že se jedná o deskriptivní kvantitativní výzkum, kterým podle Gavory (2010, s. 56–58) zjišťujeme a popisujeme situaci, stav nebo výskyt určitého jevu, není standardní si stanovovat hypotézy. Za pomoci metody analýzy dokumentů byla zanalyzována statistická data dokumentů. Pro účely práce byly zanalyzovány následující dokumenty: Statistické ročenky České republiky, přehledy č. 6 o pravomocně vyřízených osobách podle soudů Ministerstva spravedlnosti České republiky a dále Statistické ročenky Vězeňské služby České republiky. Z těchto dokumentů byla zpracována data za období od roku 2009 do roku 2019. Při analýze dokumentů byla snaha zachytit důležité údaje pro komparaci dat. Pro komparaci dat byly zvoleny tyto údaje: rok, počet odsouzených (celkový počet a dle pohlaví) a počet uložených jednotlivých alternativních trestů či nepodmíněného trestu odnětí svobody. Z těchto dat byla snaha zjistit, jaké místo v kontextu rozhodování o výkonu trestu odnětí svobody mají alternativní tresty.

Poté, co byla získána všechna potřebná data, byla tato data zpracována v počítačovém programu Microsoft Excel. Údaje byly zapsány do předem připravených záznamových archů a posléze ve stejném programu zpracovány do grafů a tabulek pro lepší orientaci.

5. 4 Výzkumná zjištění a jejich interpretace

V této podkapitole budou interpretována data pomocí grafů a tabulek. Nejprve budou uvedeny ubytovací kapacity věznic ve sledovaném období. Následně porovnáme celkový počet odsouzených s nepodmíněným trestem odnětí svobody a vybranými alternativními tresty, a podíváme se na jejich procentuální vyjádření. Poté bude pozornost věnována tomu, jaké místo mají v celkovém počtu odsouzených muži a ženy, a porovnáme strukturu nepodmíněného trestu a vybraných alternativních trestů u obou pohlaví. Následně se podrobně zaměříme na jednotlivé alternativní tresty. Poté bude zmíněn podíl ostatních alternativních trestů. Důležité je zmínit, že ve výzkumu jsou interpretována data, kdy je alternativní trest uložen jako hlavní sankce. Jak jsou alternativní tresty využívány vedle hlavní sankce bude zmíněno na konci kapitoly.

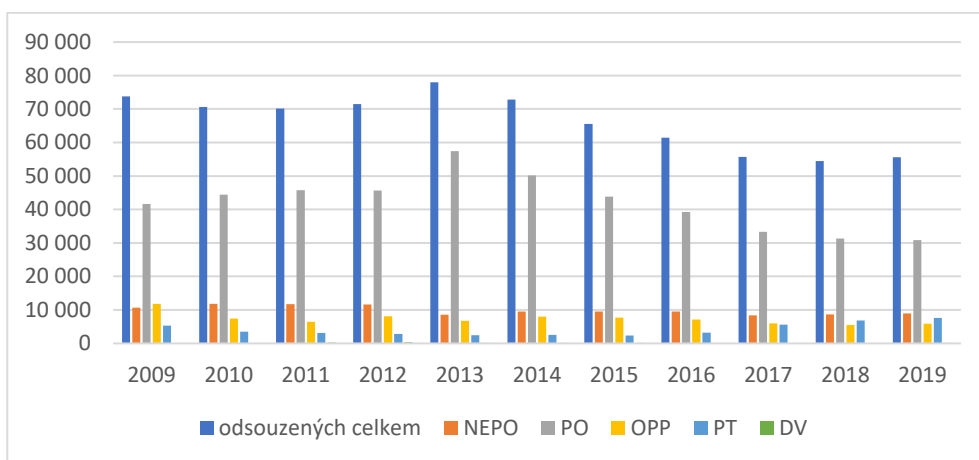
Nejprve se zaměříme na stav ubytovacích kapacit ve vězeňských zařízeních ve sledovaném období v letech 2009–2019. Jedním z hlavních důvodů využívání alternativních trestů je totiž snaha ulevit přeplněným věznicím.

Graf 1– Využití kapacit věznic v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistických ročenek VS ČR

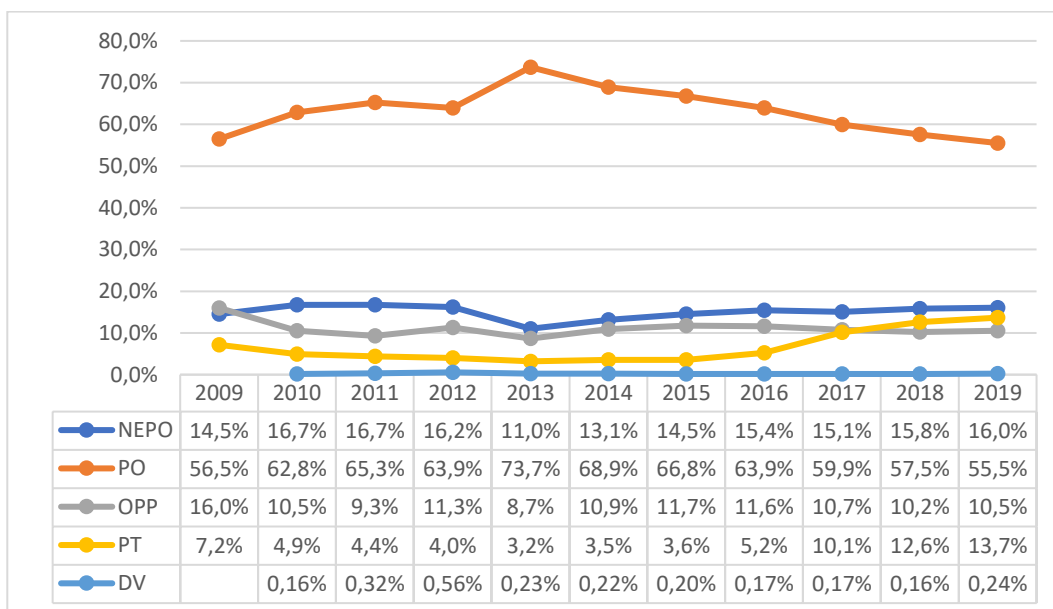
Věznice jsou od roku 2009 využívány nad možnosti jejich kapacit. Dochází tak k překračování standardu 4 m² podlahové plochy na jednoho vězně. Můžeme vidět, že přeplněnost věznic ve sledovaném období dosahuje průměrně 103 %. Nelze si nevšimnout roku 2013, kdy došlo k výraznému poklesu přeplněnosti věznic. Za tento fakt může amnestie, která byla v lednu 2013 udělena tehdejšími prezidentem republiky Václavem Klausem. Týkala se 6 471 vězňů, kteří byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Uvolněná kapacita věznic však nezůstala dlouho, jelikož v dalších letech vidíme vzestup vězeňské populace.

Následující graf znázorňuje počet uložených jednotlivých alternativních trestů v užším pojetí, tedy podmíněné odsouzení (dále také PO), domácí vězení (dále také DV), obecně prospěšné práce a peněžitý trest (dále také PT), v porovnání s uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody (dále také NEPO) a celkovým počtem uložených trestů ve sledovaném období v letech 2009–2019.

Graf 2– Porovnání celkového počtu odsouzených s nepodmíněným trestem odnětí svobody a vybranými alternativními tresty v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Jak můžeme vidět, nejčastěji ukládaným trestem ve sledovaném období je bezpochyby trest podmíněného odnětí svobody (včetně dohledu). Druhým nejčastějším trestem je pak odnětí svobody nepodmíněně. Co se týče alternativních trestů, na druhém místě po podmíněném trestu jsou obecně prospěšné práce a následuje peněžitý trest, který byl v letech 2018 a 2019 uložen dokonce vícekrát než trest OPP. Naopak téměř nevyužívaným trestem je domácí vězení.

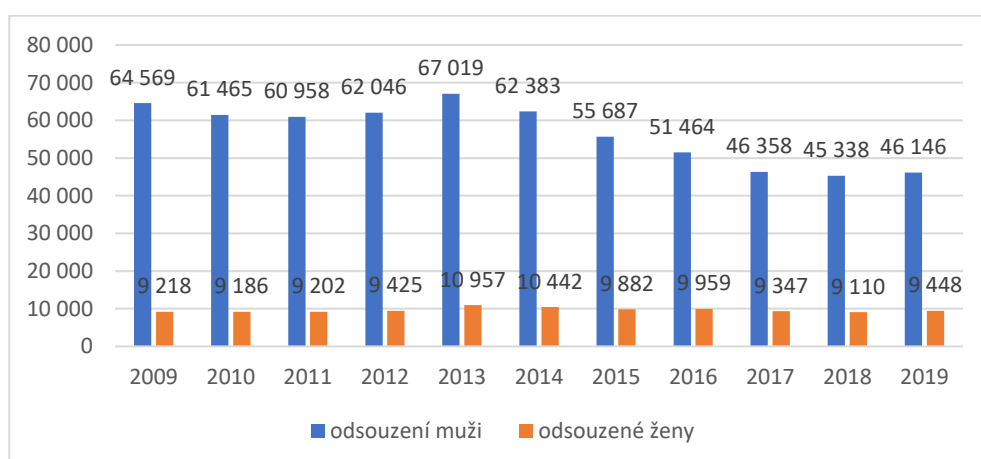

Graf 3– Procentuální vyjádření podílu vybraných alternativních trestů a nepodmíněného trestu odnětí svobody v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Když se podíváme na procentuální vyjádření podílů jednotlivých trestů ve sledovaném období, vidíme patrnou převahu podmíněného odsouzení, které ve sledovaném období tvoří průměrně 63 % z celkového počtu uložených sankcí. V roce 2013 se vyšplhal dokonce k 74 %. Následuje nepodmíněný trest odnětí svobody, který tvoří průměrně 15 % z uložených sankcí. Z ostatních trestů je ve větší míře ukládán pouze trest OPP, který ve sledovaném období tvoří průměrně 11 % z uložených sankcí a v roce 2009 byl uložen dokonce vícekrát než nepodmíněně odnětí svobody. Peněžitý trest do roku 2016 tvoří průměrně 4,39 % z celkového počtu uložených sankcí, ale od roku 2016 si můžeme všimnout zvýšení počtu jeho uložení. V roce 2019 dosahuje téměř 14 % z uložených sankcí. Domácí vězení je ukládáno v zanedbatelné míře.

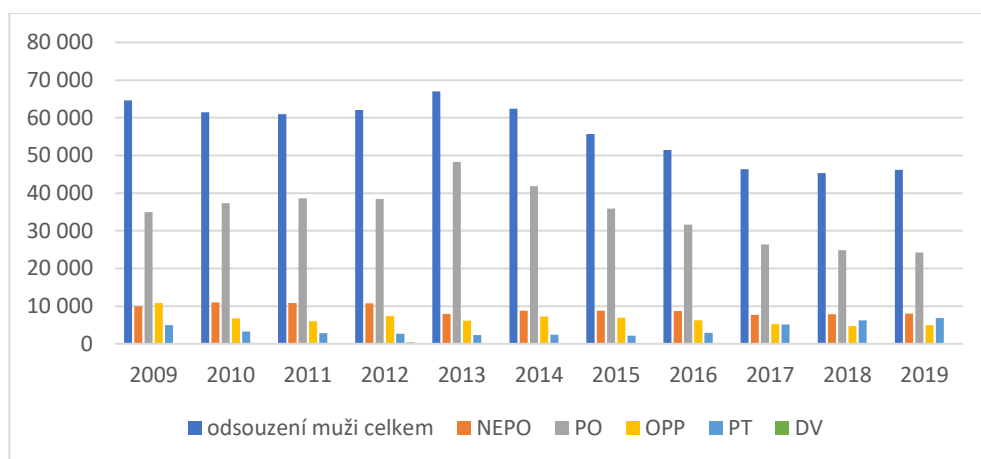
Dále můžeme vidět, že struktura vybraných ukládaných alternativních trestů se ve sledovaném období nemění, až na poslední dvě léta, kdy je peněžitý trest uložen vícekrát než trest OPP. V roce 2018 je peněžitý trest uložen o 2,4 % vícekrát než OPP a v roce 2019 se jedná už o 3,2 %. V prvním roce sledovaného období vidíme, že OPP byl druhým nejčastěji ukládaným trestem před nepodmíněným trestem odnětí svobody. Od roku 2010 po zbylá léta sledovaného období už je tomu ale naopak.

Porovnání ukládání alternativních trestů u žen a mužů

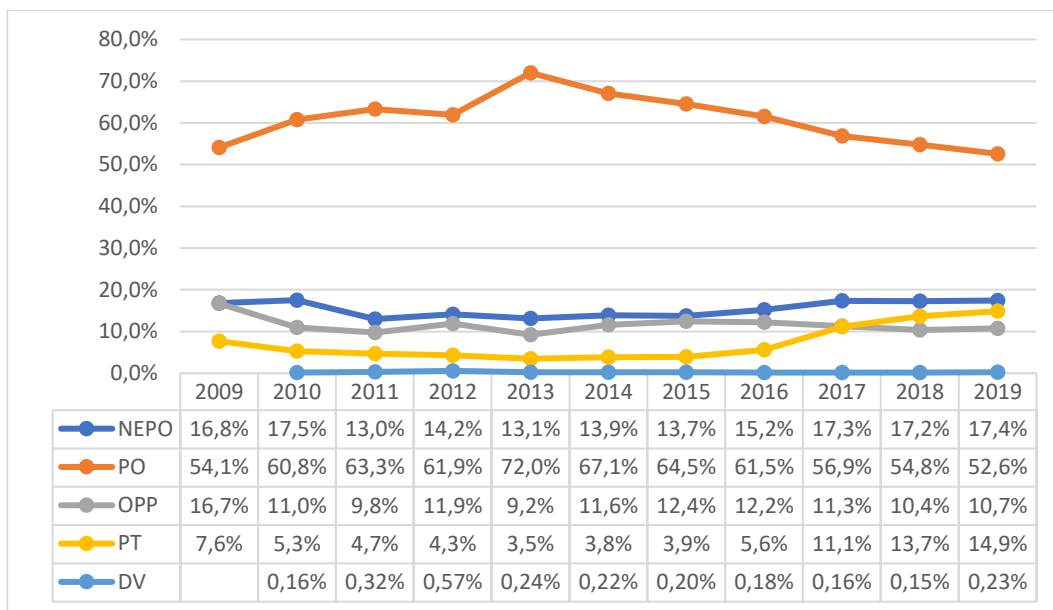
Graf 4– Porovnání odsouzených žen a odsouzených mužů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Graf nám ukazuje podíl odsouzených mužů a žen ve sledovaném období. Můžeme vidět, že muži tvoří většinový podíl mezi odsouzenými. Příčinou toho je fakt, že muži páchají trestnou činnost častěji než ženy. Můžeme si všimnout postupného poklesu odsouzených mužů po roce 2013, zatímco u odsouzených žen dochází k mírnému kolísání. V posledním sledovaném roce si můžeme všimnout mírného nárůstu počtu odsouzených mužů i žen oproti předchozímu roku.

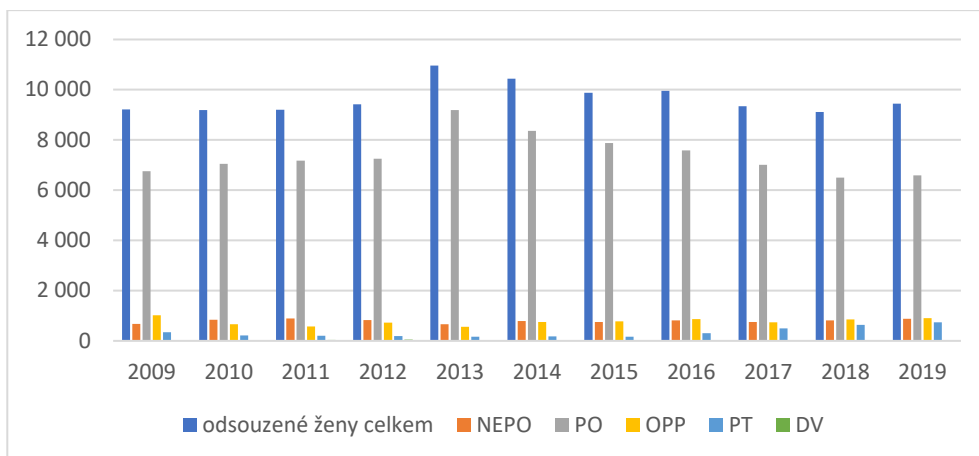
Graf 5– Odsouzení muži k nepodmíněnému trestu a vybraným alternativním trestům v letech 2009-2019, vlastní zpracování dle Statistik Ministerstva spravedlnosti

V grafu můžeme vidět, že počet odsouzených mužů po roce 2013 klesá až do roku 2018. V roce 2019 si můžeme všimnout mírného nárůstu počtu odsouzených mužů. Kromě toho sledujeme i sestupný pokles podmíněně odsouzených. U ostatních trestů tato tendence není. Ve sledovaném období se křivka odsouzených mužů pohybuje od 45 338 po 67 019 odsouzených, což je poměrně široké rozmezí. K výrazným změnám dochází od roku 2013 do roku 2017, kdy mezi jednotlivými roky dochází k výraznému snížení odsouzených.

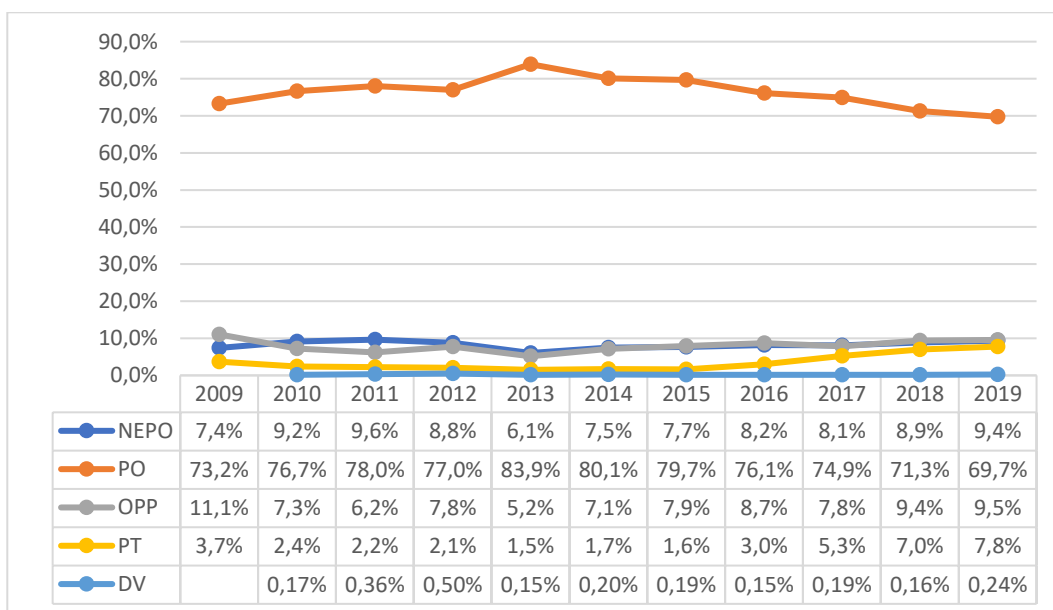
Graf 6– Procentuální vyjádření nepodmíněného trestu a vybraných alternativních trestů u odsouzených mužů k celkovému počtu odsouzených mužů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistik Ministerstva spravedlnosti

Když se podíváme na procentuální vyjádření trestů, vidíme, že nejčastějším trestem, který je mužům ukládán, je podmíněné odsouzení, které ročně představuje průměrně 61 % ze všech uložených trestů. Za podmíněným odsouzením následuje nepodmíněné odsouzení, které je ale ve sledovaném období ukládáno v podobné míře jako trest obecně prospěšných prací. Podíl nepodmíněného trestu za rok činí průměrně 15 % a obecně prospěšné práce téměř 12 %. Znatelný rozdíl mezi těmito tresty můžeme sledovat až od roku 2016, kdy se jejich ukládání liší v průměru o téměř 6 % ročně. Za výrazný pokles OPP u mužů může zvýšení počtu ukládání peněžitých trestů. Peněžitý trest v posledních letech sledovaného období vykazuje vysoký nárůst oproti předchozím letům. V roce 2017 se jeho podíl u mužů zvedl o 5,5 % oproti předchozímu roku. Peněžitý trest se tak v posledních dvou letech sledovaného období přibližuje k nepodmíněnému trestu. V posledním roce sledovaného období se rozdíl mezi jejich ukládáním liší o 2,5 %.

Graf 7– Odsouzené ženy k nepodmíněnému trestu a vybraným alternativním trestům v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Zatímco u mužů po roce 2013 sledujeme poměrně výrazný pokles odsouzených, u žen se toto říct nedá. Počet odsouzených žen po tomto roce kolísá. V roce 2019, stejně jako u mužů, dochází oproti předchozímu roku k mírnému nárůstu odsouzených žen. Ve sledovaném období počet odsouzených žen kolísá od 9 110 k téměř 11 000 odsouzených.

Graf 8– Procentuální vyjádření nepodmíněného trestu a vybraných alternativních trestů u odsouzených žen k celkovému počtu odsouzených žen v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle Statistik Ministerstva spravedlnosti

V případě žen můžeme vidět, že podmíněné odsouzení představuje většinu uložených trestů. V průměru se jedná o 76 % z celkového počtu ročně uložených trestů. Křivka podmíněného odsouzení však od roku 2013 postupně klesá, zatímco v posledních letech sledovaného období dochází ke zvýšení ukládání trestu nepodmíněného odsouzení, trestu obecně prospěšných prací a peněžitého trestu. Graf dále znázorňuje, že nepodmíněné odsouzení

a obecně prospěšné práce jsou ženám ukládány ve stejné míře po celé sledované období. Mírné odchylky můžeme sledovat v roce 2009 až 2011, kdy je nepatrně více ukládáno nepodmíněné odsouzení. Nepodmíněné odsouzení představuje v průměru 8,2 %, zatímco OPP 8 % ročně uložených trestů ženám. Peněžitý trest je ve sledovaném období ženám ukládán zřídka, ačkoliv po roce 2016 dochází k jeho nárůstu. Na rozdíl od mužů ale ženám tento trest, po zvýšení jeho ukládání, není ukládán častěji než OPP.

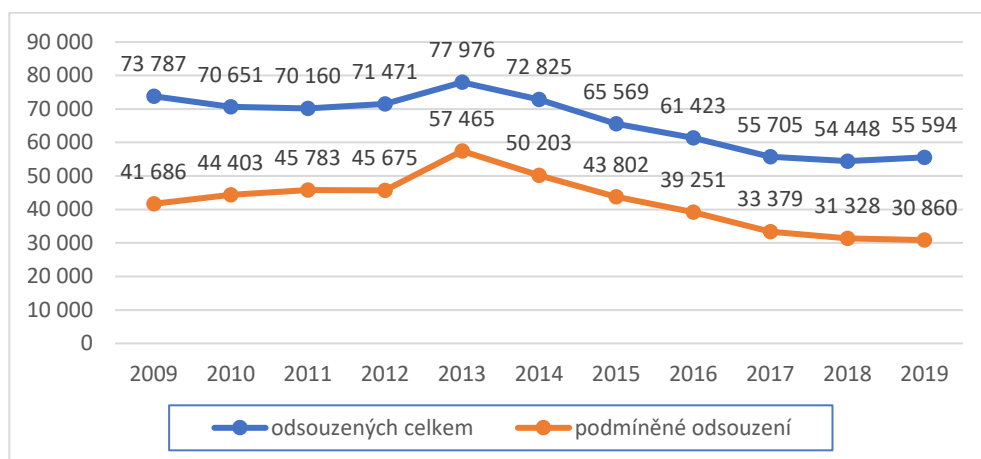
Když se podíváme na procentuální vyjádření mužů a žen k celkovému počtu odsouzených podle pohlaví, můžeme vidět, že domácí vězení je trest, který je ukládán ve stejné míře mužům i ženám. V průměru se jedná o 0,2 % domácích trestů ročně u obou pohlaví. Můžeme tak říct, že je to jediný alternativní trest, kde pohlaví nehraje roli při jeho ukládání. Podmíněné odsouzení je ženám ukládáno ve většině případů, přičemž u mužů se jedná o více než polovinu, a proto má procentuální zastoupení jiných alternativních trestů u žen výrazně nižší zastoupení. Peněžitý trest je v průměru téměř dvakrát více ukládán mužům než ženám. Průměr ročně uložených peněžitých trestů představuje u mužů 7 %, zatímco u žen 4,5 %. Nepodmíněný trest je, stejně jako peněžitý trest, ukládán v průměru dvakrát více mužům než ženám. Nepodmíněné odsouzení u žen představuje ročně v průměru 8 %, u mužů pak 15 %.

Když se podíváme na strukturu trestů u mužů a žen, je zřejmé, že podmíněné odsouzení dominuje u obou pohlaví. U mužů je druhým nejčastěji využívaným trestem nepodmíněné odsouzení. Následují obecně prospěšné práce, avšak po roce 2016 dojde ke zvýšení počtu peněžitých trestů a peněžitě tresty jsou od roku 2018 mužům ukládány častěji než OPP. U žen se o druhý nejčastěji ukládaný trest dělí nepodmíněné odsouzení s obecně prospěšnými pracemi. Nepodmíněný trest u žen dominuje do roku 2015, po tomto roce je mírná převaha OPP. Vzhledem k tomu, že u žen dominuje trest podmíněného odsouzení a OPP, můžeme říct, že v případě žen se častěji přistupuje k alternativnímu trestání než u mužů.

Následně se zaměříme na jednotlivé alternativní tresty podrobněji. V grafech bude vždy porovnán alternativní trest s celkovým počtem uložených sankcí v daném roce. Z celkového počtu uložení alternativního trestu pak bude následně graficky zobrazeno, kolikrát byl daný trest uložen dospělému a kolikrát mladistvému pachateli.

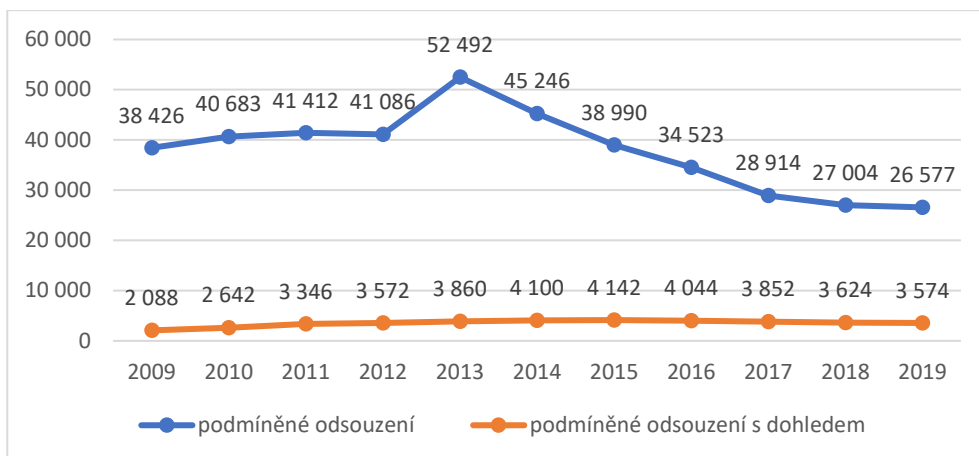

Podmíněný trest odnětí svobody a podmíněný trest odnětí svobody s dohledem

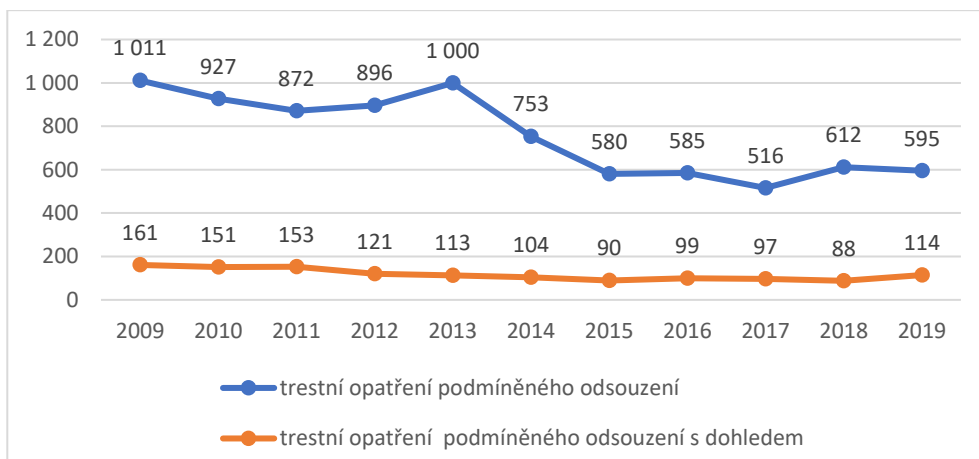
Graf 9 – Porovnání podmíněného odsouzení s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Nejčastěji ukládaný alternativní trest – podmíněné odsouzení (včetně dohledu), dosáhlo nejvyššího počtu v roce 2013, kdy na tento rok připadalo 57 465 podmíněně odsouzených (což tvoří až 74 % podmíněně odsouzených z celkového počtu odsouzených). Do tohoto roku křivka znázorňující podmíněné odsouzení postupně stoupá. Za tímto nárůstem podmíněného odsouzení nejspíše stojí nabytí nového TZ v roce 2010 a rozšíření možnosti aplikace tohoto trestu z původní výměry trestu nepřevyšující dva roky na tříleté tresty. Prudký nárůst podmíněného odsouzení v roce 2013 zapříčinilo nabytí novely TZ č. 390/2012 Sb., která zmírnila postihy za nejčastěji ukládané trestné činy zanedbání povinné výživy a maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. To mělo za následek výrazné snížení nepodmíněného trestu odnětí svobody oproti předchozím letům (viz. graf č. 2) a naopak výrazný nárůst podmíněného odsouzení. Vliv na tento nárůst měla pravděpodobně i amnestie tehdejšího prezidenta. Po roce 2013 dochází k postupnému poklesu křivky, který sledujeme až do posledního roku sledovaného období, kdy podmíněné odsouzení činí 30 860 podmíněně odsouzených (což představuje 55,5 % podmíněně odsouzených z celkového počtu odsouzených).

Graf 10– Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem u dospělých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Graf znázorňuje uložení podmíněného trestu odnětí svobody a podmíněného trestu odnětí svobody s dohledem dospělým pachatelům. Můžeme vidět, že podmíněný trest je ve spojení s dohledem ukládán poměrně málo. Křivka klasického podmíněného odsouzení od roku 2013 výrazně klesá a v posledním roce sledovaného období klesl počet uložených podmíněných trestů téměř o 50 %. Podmíněné odsouzení s dohledem má od roku 2009 stoupající tendenci, která může souviset s větším příklonem soudů k využití dohledu či vyšším počtem narušených pachatelů, kteří vyžadují pravidelný dohled. V roce 2015 podmíněné odsouzení s dohledem dosáhlo nejvyššího počtu uložení a poté lehce klesá.

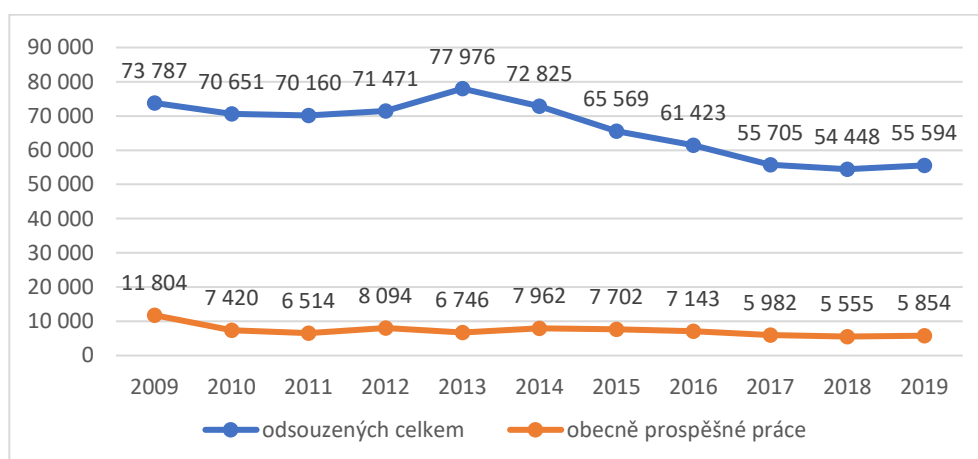

Graf 11– Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem u mladistvých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Na rozdíl od dospělých pachatelů, trestní opatření podmíněného odsouzení po nabytí nového trestního zákoníku v roce 2010 nezaznamenalo u mladistvých žádný nárůst, ani jeho úprava neprošla změnami, jelikož je obsažena ve speciálním zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Když zaměříme pozornost na mladistvé pachatele, kterým bylo ve sledovaném období

uloženo podmíněně odsouzení, vidíme, že stejně jako u dospělých pachatelů je tento trest častěji ukládán bez dohledu. Stejně jako u dospělých pachatelů došlo i u mladistvých od roku 2013 k prudkému poklesu klasicky podmíněně uložených trestů až téměř o 50 %. Křivka podmíněného odsouzení s dohledem u mladistvých pachatelů ve sledovaném období má spíše klesající tendenci, až v roce 2019 oproti předchozím letům mírně stoupne na 114.

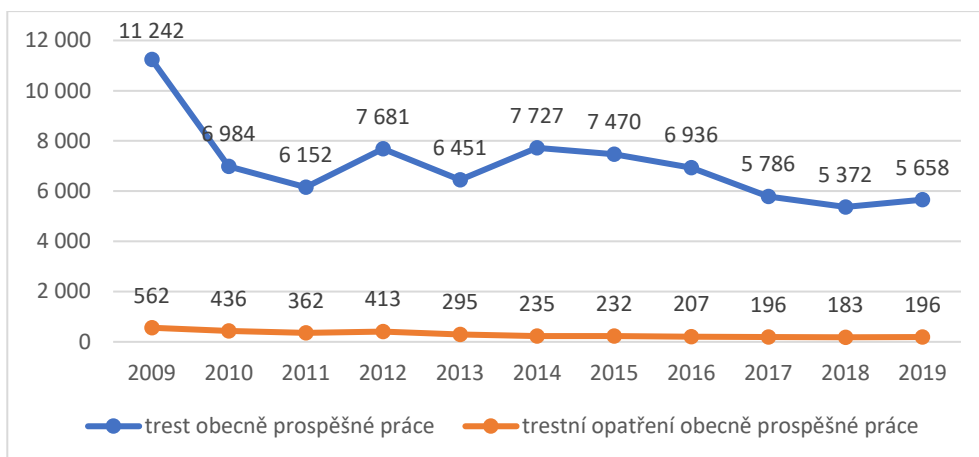
Obecně prospěšné práce

Graf 12– Porovnání obecně prospěšných prací s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Nejvíce uložených trestů obecně prospěšných prací ve sledovaném období zaznamenáme hned v prvním roce. V roce 2009 trest OPP dosáhl 11 804 uložení. V následujícím roce došlo k prudkému propadu ročního přírůstku OPP o téměř 40 %, jelikož s přijetím nového trestního zákoníku bylo zpřísněno ukládání tohoto trestu. Důvodem změn bylo zavedení nových alternativních trestů do TZ a omezení opětovného ukládání trestu OPP pachatelům, kterým byl tento trest v posledních třech letech přeměněn na nepodmíněný trest odnětí svobody či na jinou alternativu. Za další důvod tohoto jevu Ščerba (2014, s. 428–429) považuje procesně-právní změnu, kdy samosoudce, který chce trestním příkazem uložit OPP, si musí vyžádat zprávu probačního úředníka. To zkomplikovalo ukládání OPP trestním příkazem a výsledkem podle něho byla suma případů, kdy samosoudci hodlali věc vyřídit trestním příkazem co nejrychleji, a proto volili uložení podmíněného odsouzení před OPP. V grafu č. 4 můžeme vidět, že část podílu OPP se po roce 2010 přesunula ve prospěch podmíněného odsouzení a může být i příčinou zvýšení počtu uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody po roce 2010. V roce 2013 si můžeme všimnout dalšího poklesu uložených OPP kvůli amnestii prezidenta republiky, která vedla k zahlázení odsouzení u velké části pachatelů

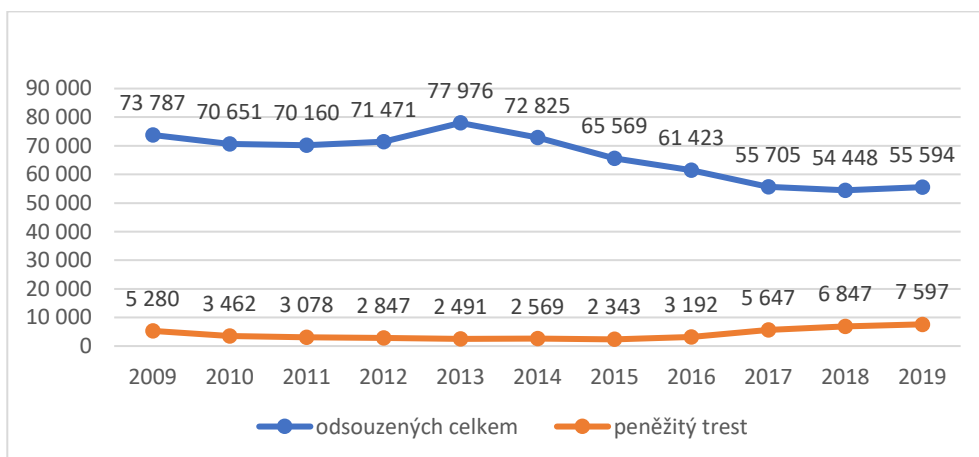
a mimo jiné se týkala i OPP. V následujících letech křivka znázorňující počet uložených trestů OPP střídavě kolísá a od roku 2017 se drží mezi 5 555 až téměř 6 000 uloženými tresty. Po roce 2016 sledujeme pokles trestů OPP, což můžeme přisuzovat nárůstu peněžitých trestů.

Graf 13– Porovnání obecně prospěšných prací u dospělých a mladistvých pachatelů v letech 2009-2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Můžeme si všimnout, že amnestie prezidenta republiky v roce 2013 měla vliv i na mladistvé pachatele. Na rozdíl od dospělých pachatelů, u mladistvých pachatelů ihned po amnestii dochází k sestupné tendenci ukládání trestního opatření OPP. U dospělých pachatelů po amnestii v roce 2014 zaznamenáme nárůst trestu OPP a až poté má klesající tendenci.

Peněžitý trest

Graf 14– Porovnání peněžitého trestu s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Křivka znázorňující ukládání peněžitého trestu ve sledovaném období po roce 2009 postupně klesá. Tento jev můžeme dle Ščerby (2014, s. 429) přikládat zúžení trestní

odpovědnosti za činy spáchané v dopravě, kde došlo k vypuštění trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění (ačkoliv v dnešní době postih podobného jednání existuje v jiné podobě). Nižší počet odsouzených za tento typ trestné činnosti tedy představoval nižší počet peněžitých trestů. Od roku 2016 sledujeme prudký vzestup peněžitého trestu, až v posledním roce sledovaného období dosáhne nejvyššího počtu uložení tohoto trestu, které činí 7 597. Tento nárůst můžeme přisuzovat aktivitám Nejvyššího státního zastupitelství a Nejvyššího soudu, jejichž cílem bylo změnit soudní praxi a upravit peněžitý trest tak, aby jich bylo ukládáno více. Jejich společným přínosem jsou pak podle Nejvyššího soudu zejména semináře pro soudce a státní zástupce, jež se zaměřily na podmínky pro častější ukládání peněžitých trestů. (nsoud.cz, online) Výsledky jejich snah pak můžeme spatřit v roce 2016 a zejména pak v dalších letech, kdy dochází ke zdvojnásobení ukládání tohoto trestu oproti předchozím letům. Peněžitý trest je v letech 2018 a 2019 uložen dokonce vícekrát než trest OPP. Rozšíření peněžitého trestu může mít za důsledek také klesající počet podmíněně odsouzených osob po roce 2016.

Tabulka 1 – Peněžitý trest, peněžitá opatření a peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

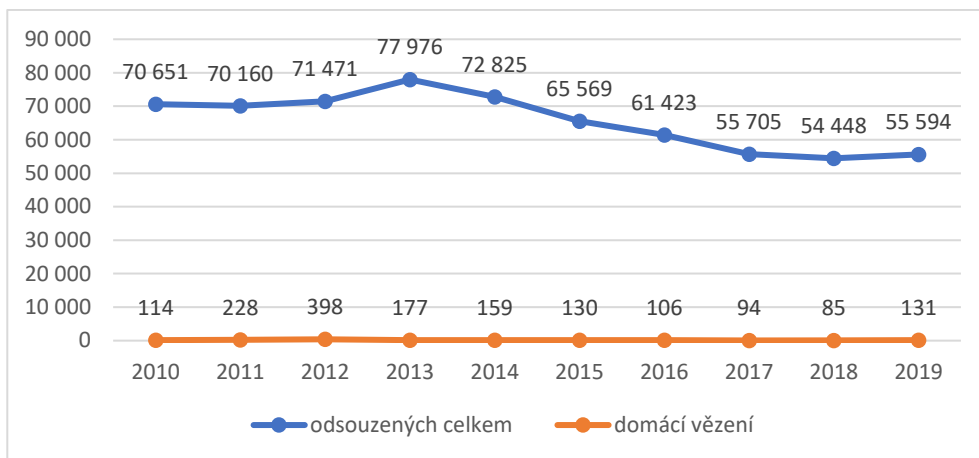
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Peněžitý trest	5 270	3 461	3 075	2 845	2 491	2 568	2 341	3 188	5 642	6 841	7 581
Peněžitá opatření	6	0	3	2	0	1	2	4	5	5	15
PO s podm. odkl.	4	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1

Jak můžeme vidět v tabulce, peněžitý trest je ve sledovaném období záležitostí dospělých pachatelů, zatímco mladistvým pachatelům je ukládán velmi zřídka. To proto, že aby mohlo být mladistvému pachateli toto trestní opatření uloženo, musí být výdělečně činný nebo mu to musí umožňovat jeho majetkové poměry. Peněžitá opatření u mladistvých pachatelů dosáhlo nejvyššího počtu v roce 2019, kdy se jednalo o 15 trestů. V předchozích letech se jednalo o zanedbatelný počet, stejně tak u peněžitého trestu s podmíněným odkladem výkonu. U dospělých pachatelů je tento trest využíván ve větší míře, zejména pak po roce 2016.

Domácí vězení

Domácí vězení bylo do českého trestního práva s velkým očekáváním zavedeno od 1. 1. 2010. Představuje alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, kdy lze omezit osobní svobody jedince, zatímco nejsou narušeny rodinné a pracovní vazby odsouzeného.

Možnost uložení tohoto trestu pachatelům trestných činů měla ulevit přeplněnosti věznic. Mimo to je tento trest méně finančně náročný než samotný výkon trestu odnětí svobody.

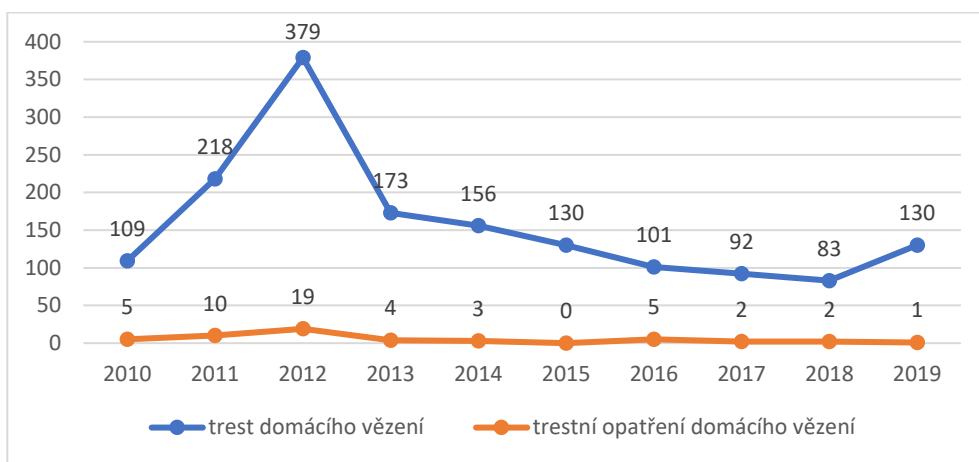

Graf 15– Porovnání domácího vězení s celkovým počtem odsouzených v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Nejvyššího počtu uložení dosáhl trest domácího vězení roce 2012, kdy počet jeho uložení činil 398. V dalším roce, vlivem amnestie, došlo k výraznému poklesu tohoto trestu. V následujících letech má počet jeho uložení klesající tendenci, což může mít příčinu v nedůvěře soudů k tomuto institutu, jelikož absencí monitorovacího systému a namátkovou kontrolou probačních úředníků nemůže být efektivně vykonáván dohled nad tímto trestem. V roce 2019 dochází k mírnému nárůstu domácího vězení na 131, což bude s nejvyšší pravděpodobností ovlivněno zavedením elektronického kontrolního systému.

Jak nám dokládá graf, trest domácího vězení se od jeho zavedení v České republice ukládá velmi zřídka. Skutečností, proč tento trest není natolik využíván, je fakt, že téměř po celé období existence tohoto trestu nebylo možné využívat kontroly prostřednictvím elektronického kontrolního systému. Ten byl totiž zaveden až na podzim roku 2018. A jak můžeme vidět, ani tak se to v dalším roce na ukládání tohoto trestu nijak výrazně neprojevovalo. Došlo sice k mírnému nárůstu, ale nejedná se o nijak výrazný jev oproti předchozím rokům. Nutno podotknout, že vliv elektronického kontrolního systému na ukládání trestu domácího vězení budeme moci vyhodnotit až v nadcházejících letech. Nabízí se otázka, zda mělo vůbec smysl domácí vězení bez zavedeného elektronického kontrolního systému zavádět. Jedním z dalších faktorů, které snižují uložení trestu domácího vězení, mohou být neuspokojivé sociální i osobní podmínky odsouzených, jako je např. neuspokojivé bytové podmínky či nerovnoměrná pracovní doba. Výzkum Scheinosta a kol. (2014, s.14–16,44–47) ukazuje, že problémem při ukládání domácího vězení není pouze absence monitorovacího systému, ale

i jiné faktory. Jedním z faktorů snižujících ukládání tohoto trestu představuje zvýšená časová náročnost při jeho ukládání, spojená s vyžádáním zprávy od probačního úředníka. Dále také absence stálého bydliště a nedostatečná kontrola ze strany PMS s ohledem na jejich personální kapacitu. Tyto výsledky souhlasí s výsledky průzkumu autora Martinovice v zemích západního světa, kde již mají sankce spojené s elektronickým monitoringem určitou tradici. Jako překážku k uložení a výkonu domácího vězení jsou kromě výše zmíněného uváděny také nesouhlas spolužijících osob v případě, kdy se vyžaduje souhlas anebo zajištění financování telefonické linky v bytě a neschopnost placení nákladů spojených s elektronickým monitoringem. (Martinovic 2010, citovaný Hulmákovou, s. 83) Tyto faktory mohou být diskriminující i v ČR.

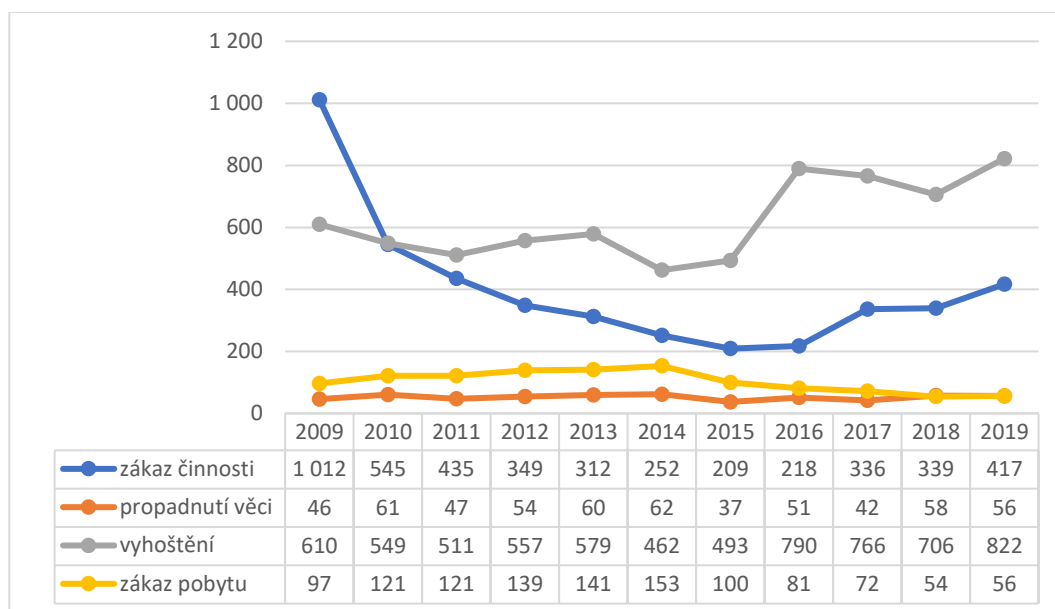
Graf 16– Porovnání domácího vězení u dospělých a mladistvých pachatelů v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

V porovnání s dospělými pachateli je v případě mladistvých trestní opatření domácího vězení ukládáno spíše výjimečně. Nejvyššího počtu, stejně jako u dospělých, trestní opatření domácího vězení dosáhlo v roce 2012, kdy se jednalo o 19 uložených trestů. V dalších letech se jednalo o zanedbatelné množství uložených trestních opatření. Souhlasím s názorem Hulmákové (2015, s. 83–84), že jedním z možných důvodů, proč trestní opatření domácího vězení mladistvým prakticky není ukládáno, je poměrně častý nízký socioekonomický status mladistvého a jeho rodiny a nefunkční rodina, která nemá zájem nebo odmítá spolupracovat při výkonu této sankce. Dalším důvodem, ke kterému se spíše přikláním, může být také to, že se jako neefektivní ukazují alternativní sankce orientované pouze na kontrolu a omezení života odsouzeného mladistvého, jak nám ukazují zahraniční zkušenosti. (Fitzgerland 2006, citovaný Hulmákovou, 2015, s. 84)

Co se týká dospělých pachatelů, můžeme vidět, že křivka znázorňující ukládání trestu domácího vězení od roku 2013 do roku 2018 postupně klesá. V roce 2019 pak došlo k mírnému

navýšení uložení tohoto trestu na 130, pravděpodobně vlivem elektronického kontrolního systému, zatímco u mladistvých se to nijak neprojevilo.

Ostatní samostatně uložené alternativní tresty

Graf 17– Ostatní samostatně uložené alternativní tresty v letech 2009–2019, vlastní zpracování dle statistik Ministerstva spravedlnosti

Z ostatních trestů je nejčastěji využívaným trestem vyhoštění, které v roce 2019 činí až 822 případů. Následuje zákaz činnosti, který v roce 2010 od předchozího roku klesl téměř o 50 %. Ve většině případů se jedná o zákaz řízení motorových vozidel. Méně často je uložen trest zákazu pobytu a minimálně se využívá i trest propadnutí věci.

Trest propadnutí majetku se ve sledovaném období prakticky nevyužívá, mezi lety 2009–2019 byl tento trest uložen celkem 6x. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce byl společně s trestem domácího vězení do českého trestního práva zaveden od 1. 1. 2010 a jako samostatný trest se téměř nevyužívá. Od jeho zavedení byl uložen celkem v 56 případech.

Tresty a trestní opatření uložené vedle hlavní sankce

Co se týká trestů a trestních opatření uložených vedle hlavní sankce, nejčastěji je takto využíván trest zákazu činnosti. Stejně jako u hlavních sankcí se zákaz činnosti týká především zákazu řízení motorových vozidel. Peněžitý trest je ve sledovaném období vedle hlavní sankce

ukládán průměrně 1 700x za rok. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce není příliš využíván ani vedle hlavní sankce, ve sledovaném období se jedná v průměru o 42 trestů za rok. Trest ztráty vojenské hodnosti byl ve sledovaném období uložen pouze 4x, zatímco ztráta čestných titulů nebo vyznamenání ani jednou.

5. 5 Shrnutí výzkumného šetření

Z výzkumného šetření lze konstatovat, že snaha snížit ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody a nahradit je alternativními tresty, nebyla naplněna. Naopak počet nepodmíněných trestů od roku 2013 (kdy byl propad uložených nepodmíněných trestů kvůli amnestii prezidenta Václava Klause) do roku 2019 vzrostl o 4 %. Ukládání alternativních trestů tak lze považovat za nedostatečně využívané. Nepodmíněné odsouzení stále představuje druhý nejčastěji ukládaný trest v ČR, jenž z celkového počtu uložených trestů představuje ve sledovaném období průměrně 15 % za rok.

Nejčastěji ukládaným alternativním trestem a trestem vůbec je podmíněné odsouzení. Podmíněnému odsouzení ve sledovaném období přísluší více než polovina uložených trestů. V roce 2013 se dokonce jednalo až o 74 % z celkového počtu uložených trestů, což představuje 57 465 podmíněně odsouzených. Počet uložených podmíněných trestů se po tomto roce postupně snižuje až do posledního roku sledovaného období, kdy podmíněné odsouzení činí téměř 56 % z uložených trestů. Bezpochyby se ale stále jedná o nejčastěji ukládaný trest. Ve spojení s dohledem je však tento trest využíván poměrně málo.

Druhým nejčastěji ukládaným alternativním trestem jsou obecně prospěšné práce. Tento trest dosáhl nejvyššího podílu z celkového počtu uložených trestů v roce 2009, kdy se jednalo o 16 %. V dalším roce, přijetím nového trestního zákoníku, došlo ke zpřísnění podmínek ukládání tohoto trestu a tím k výraznému poklesu. V následujících letech sledovaného období trest OPP střídavě kolísá mezi 9 % a 12 % z celkového počtu uložených trestů.

Peněžitý trest v posledních letech sledovaného období prudce narůstá. V roce 2018 a 2019 dokonce překonal druhý nejčastěji ukládaný alternativní trest – OPP. V roce 2018 činil peněžitý trest téměř 13 % a v následujícím téměř 14 % z celkového počtu uložených trestů. Za tento nárůst mohou aktivity Nejvyššího státního zastupitelství a Nejvyššího soudu, které se snažily změnit soudní praxi a upravit peněžitý trest tak, aby byl více využíván. Výsledky těchto aktivit můžeme spatřovat od roku 2016, kdy dochází k nárůstu počtu uložených peněžitých trestů. Do tohoto roku peněžitý trest činil v průměru 4 % z celkového počtu uložených trestů.

Domácí vězení, které bylo zavedeno novým trestním zákoníkem 1. 1. 2010, je v ČR využíváno takřka minimálně. Možnost uložení tohoto trestu měla vyřešit problém přeplněnosti věznic. Za sledované období od roku 2010 do roku 2019 tvoří domácí vězení v průměru pouze 0,2 % z celkového počtu uložených trestů. Nejvyššího počtu uložení tento trest dosáhl v roce 2012, kdy se jednalo o 398 trestů. V následujících letech až do roku 2018 dochází ke snižování počtu uložených trestů domácího vězení, až v roce 2019 dochází k nárůstu na 131 trestů. Na podzim roku 2018 byl totiž zaveden elektronický kontrolní systém, jenž mohl mít na tento nárůst vliv. Zda to tak skutečně je ale budeme moci vyhodnotit až v nadcházejících letech. Absence elektronického kontrolního systému po celou dobu jeho existence představuje skutečnost, proč je domácí vězení v ČR takřka nevyužívané. Probační a mediační služba totiž nedokáže zajistit efektivní kontrolu nad tímto trestem z hlediska její personální stránky. Další faktory pak podle již výše zmiňovaných výzkumů představuje zvýšená časová náročnost při jeho ukládání spojená s vyžádáním zprávy od probačního úředníka či absence stálého bydliště.

Když se zaměříme na rozdíly v ukládání alternativních trestů u žen a mužů, je zřejmé, že většinu odsouzených k jednotlivým trestům tvoří muži. Je to dané obecně známým faktem, že muži páchají trestnou činnost častěji než ženy. V případě žen je ve většině případů ukládán podmíněný trest. Ten představuje ve sledovaném období průměrně 76 % ročně uložených trestů. U mužů podmíněné odsouzení představuje více než polovinu ročně uložených trestů. Peněžitý trest je stejně jako nepodmíněný trest ukládán až dvakrát častěji mužům než ženám. U mužů představuje průměrně 7 %, zatímco u žen 4,5 % uložených trestů za rok. Nepodmíněné odsouzení činí v průměru 8 % u žen a 15 % u mužů. Domácí vězení představuje jediný trest, kde v jeho ukládání není mezi ženami a muži rozdíl. Představuje průměrně 0,2 % trestů ročně u obou pohlaví.

Co se týká struktury trestů u mužů i žen, je zřejmé, že u obou pohlaví dominuje podmíněné odsouzení. U mužů je druhým nejčastěji ukládaným trestem nepodmíněné odsouzení a po něm následují obecně prospěšné práce. Po roce 2016 ale dochází ke zvýšení počtu peněžitých trestů, a tak je tento trest od roku 2018 mužům ukládán častěji než OPP. U žen se o druhý nejčastěji ukládaný trest dělí nepodmíněné odsouzení (průměrně 8,2 % ročně) s obecně prospěšnými pracemi (průměrně 8 % ročně). Nepodmíněný trest u žen má mírnou převahu do roku 2015, po tomto roce dochází k mírné převaze OPP. Následuje peněžitý trest, který je ženám ukládán v nízké míře.

Z ostatních samostatně ukládaných trestů je nejvíce využíván trest vyhoštění. Následuje zákaz činnosti, kdy se ve většině případů jedná o zákaz řízení motorových vozidel. Méně často je pak ukládán trest zákazu pobytu a minimálně se využívá trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Ve sledovaném období se prakticky nevyužívají tresty propadnutí majetku a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Zákaz vstupu není příliš využíván ani jako trest či trestní opatření vedle hlavní sankce. Takto je nejčastěji využíván zákaz činnosti a peněžitý trest.

5. 6 Diskuse k výsledkům výzkumného šetření

Český právní řád soudům poskytuje velké množství trestů, kterými lze nahradit nepodmíněný trest odnětí svobody. Soudy se však omezily na využívání jen některých z nich, které jsou nejsnadněji aplikovatelné a nejlépe proveditelné. České soudy jsou přehlceny novými případy a zároveň řeší dlouhodobý problém přeplněnosti věznic. To, že od roku 2013 do roku 2019 vzrostl počet uložených nepodmíněných trestů o 4 %, není dobrý výsledek, vzhledem ke snaze omezit tento způsob trestání. Jak nám ukazují výsledky výzkumného šetření, nejčastěji ukládaným alternativním trestem je podmíněné odsouzení. To výrazně převyšuje jiné alternativní tresty. Můžeme tedy vyvodit, že soudci raději přistupují k uložení podmíněného trestu, než aby využili jiný alternativní trest. Otázkou je, zda tento trest není nadužíván. Podmíněné odsouzení sice pro pachatele představuje hrozbu, že pokud se ve zkušební době něčeho dopustí, půjde do vězení. Z hlediska jeho vlastního života se však nic nemění (pokud mu nejsou uloženy přiměřené povinnosti či přiměřená omezení). Pokud by se však využívalo jiných alternativních trestů, jako je domácí vězení, peněžitý trest či obecně prospěšné práce, pachatel více pocítí dopad toho, čeho se dopustil, což má ve výsledku výchovnější efekt.

Aby byly alternativní tresty soudy dostatečně využívány, musí být také zajištěn jejich řádný výkon a kontrola, aby soudci měli důvěru, že jejich výkon bude zajištěn. V tom má důležitou roli Probační a mediační služba ČR. Je tedy důležité, aby byla zabezpečena odpovídající personální stránka této instituce, jak ze strany kvantitativní, tak i z hlediska odborné kvalifikace pracovníků. Můžeme pouze čekat, zda v nadcházejících letech dojde ke zvýšení ukládání trestu domácího vězení, vzhledem k tomu, že již existuje elektronický kontrolní systém. Kvůli jeho absenci totiž nebylo možné tento trest efektivně kontrolovat. Kontroly probíhaly pouze náhodně při návštěvách probačních úředníků. Myslím si, že domácí

vězení má s elektronickým kontrolním systémem velký potenciál a v budoucnu by mohlo ulevit přeplněnosti věznic.

Alternativní tresty jsou nezbytnou a potřebnou součástí právního řádu České republiky. Představují určitou formu postihu, odsouzeného omezují, ale otevírají mu dveře jiným směrem než nepodmíněný trest odnětí svobody. Nepodmíněný trest by měl být uplatňován jako poslední možné řešení, vzhledem k tomu, že dochází k velkému zásahu do osobní svobody odsouzeného, vězeňské prostředí negativně působí na jeho psychiku a mnohdy ani nedochází k jeho převýchově. Kromě ekonomických výhod představují alternativní tresty také větší individualitu při ukládání sankcí, jelikož každý případ je třeba zvažovat s přihlédnutím k osobnosti pachatele, jeho situaci a možnostem, což následně zajišťuje efektivní uložení alternativního trestu. Významné jsou také z hlediska preventivního a výchovného, aby si pachatel uvědomil důsledky svého jednání a přijal za něj odpovědnost.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat, v jaké míře jsou alternativní tresty v České republice využívány a poskytnout komplexní přehled o této problematice. Teoretická část práce byla zaměřena na základní pojmy a teoretická východiska práce, vymezila pojem trest, jeho účel a funkce, definovala pojem alternativní trest a popsala restorativní justici, jež představuje základní myšlenkový koncept pro ukládání alternativních trestů. Další kapitoly byly věnovány stěžejnímu tématu práce – alternativním trestům, jejich historii a pozitivním a negativním dopadům tohoto způsobu trestání. Následně byly popsány jednotlivé alternativní tresty, které lze v současné době v České republice podle trestního zákoníku uložit. Poslední kapitola teoretické části byla věnována Probační a mediační službě ČR, jelikož má v institutu alternativních trestů důležitou roli a je pověřena dohledem nad jednotlivými tresty.

Jak nám ukazuje výzkumné šetření, v České republice nemají alternativní tresty příliš velké zastoupení v porovnání s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Ten je stále druhým nejčastěji ukládaným trestem a jeho počet od roku 2013, po amnestii prezidenta Václava Klause, kdy počet nepodmíněných trestů klesl, dokonce vzrostl. To není dobrý výsledek, vzhledem k tomu, že se naše republika potýká s přeplněností věznic a je snaha omezit nepodmíněné tresty odnětí svobody. Nejčastěji ukládaným trestem v České republice je podmíněné odsouzení, které ve sledovaném období představuje ročně více než polovinu z celkového počtu uložených trestů. Ve spojení s dohledem je však tento trest ukládán poměrně málo. Druhým nejčastěji ukládaným alternativním trestem ve sledovaném období jsou obecně prospěšné práce. Od roku 2016 ale prudce narůstá počet uložených peněžitých trestů, až v roce 2018 počet uložených peněžitých trestů přesáhne počet obecně prospěšných prací a v následujícím roce si nárůst stále drží. Domácí vězení je v České republice takřka nevyužíváno. Absence elektronického kontrolního systému po celou dobu jeho existence představuje fakt, proč tento trest není využíván. Ten byl totiž zaveden až na podzim roku 2018. V následujícím roce můžeme sledovat mírný nárůst počtu domácího vězení, což pravděpodobně můžeme přisuzovat zavedení elektronického monitorovacího systému. Zda tomu tak ale skutečně je budeme moci vyhodnotit až v průběhu nadcházejících let.

Z ostatních alternativních trestů je pak nejvíce využíván trest vyhoštění, následuje zákaz činnosti, který ve většině případů představuje zákaz řízení motorových vozidel. Méně často je pak ukládán trest zákazu pobytu a minimálně se využívá trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Prakticky vůbec se ve sledovaném období nevyužívá trest propadnutí majetku a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

I přes širokou škálu alternativních trestů, jenž nám trestní zákoník nabízí, se v České republice zatím nepodařilo snížit počet odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Alternativní tresty jsou nezbytnou a potřebnou součástí právního řádu České republiky. Představují pomocnou ruku státu, který musí reagovat na spáchaný trestný čin, zatímco nechce přistupovat k uvěznění pachatele. Nepodmíněný trest by měl být vzhledem k jeho negativním důsledkům uplatňován až jako poslední možné řešení. Při ukládání alternativních trestů je však důležité přistupovat individuálně ke každému pachateli a pečlivě zvažovat, kterému pachateli bude trest uložen, aby se zamezilo tomu, že bude uložen pachateli, který si ho „nezaslouží“. Jedině tak můžeme docílit smysluplného využívání alternativních trestů, docílit nápravy pachatele a ochránit společnost.

Použitá literatura

Monografie

1. ČAPEK, Robert. 2008. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1718-0.
2. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. 2007. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-273-7.
3. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-138-0.
4. FITZGERALD, M., STEVENS, A., HALE, CH. a kol. 2006. *Přehled znalostí o násilí mezi mládeží: trendy, strategie a reakce v členských státech EU*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-049-8. cit. In: *Kriminologické dny: sborník příspěvků z vědecké konference*. 2014. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978-80-7435-572-1.
5. GAVORA, Peter. 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
6. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. 2010. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.
7. HOLÁ, Lenka. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3134-6.
8. HOLÁ, Lenka. 2003. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0467-6.
9. JELÍNEK, Jiří. 2016. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-120-5.
10. KARABEC, Zdeněk. 2003. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-021-8.
11. KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-813-4.
12. MARTINOVIC, M. 2010. The complexity of punitiveness of electronically monitored sanctions. The Western World Analysis. Saarbrücken: LAP Lambert academic Publishing AG & Co. KG. ISBN 9783838371214. cit. In: *Kriminologické dny: sborník příspěvků z vědecké konference*. 2014. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978-80-7435-572-1.

13. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-x.
14. MIETHE, Terance D., LU, Hong. 2005. *Punishment: a comparative historical perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-60516-4.
15. NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. 2008. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-377-5.
16. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.
17. ROZUM, Jan. 2010. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-097-7.
18. SCHEINOST, Miroslav. 2014. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN: 978-80-7338-144-8.
19. SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. 2000. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-350-7.
20. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní právo hmotné*. 2014. 7., přeprac.vyd. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-616-7.
21. ŠČERBA, Filip. 2014. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges. ISBN 978-80-87576-93-9.
22. ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. 2010. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-757-2.
23. VETEŠKA, Jaroslav. 2015. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-898-7.
24. ZEHR, Howard. 2003. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. ISBN 80-902998-1-4.
25. ŽATECKÁ, Eva. 2007. *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. Ostrava: Nakladatelství KEY Publishing s.r.o. ISBN 978-80-87071-55-7.

Právní předpisy

1. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
2. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

3. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
4. Zákon č. 390/2012 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
5. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
6. Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě
7. Statut probační a mediační služby
8. Organizační řád probační a mediační služby

Internetové zdroje

1. Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených a vyřízených jinak) 2009–2019*. [online]. 2021. [cit. 28. 2. 2021]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickeho-listu.html>
2. Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Statistické ročenky. 2009–2019*. [online]. 2021. [cit. 28. 2. 2021]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
3. Nejvyšší soud. *Zpráva z tiskové konference pořádané 13. listopadu 2019 Nejvyšším soudem za účasti nejvyššího státního zástupce Pavla Zemana*. [online]. 2021. [cit. 16. 3. 2021]. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/0/2200AB83100A03A2C12584B1005C1D82?openDocument
4. Probační a mediační služba České republiky. *Mediace*. [online]. 2021. [cit. 10. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_cz_A4_Mediaci.pdf
5. Probační a mediační služba České republiky. *O nás*. [online]. 2021. [cit. 10. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>
6. Probační a mediační služba České republiky. *Probace*. [online]. 2021. [cit. 10. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_cz_A4_ProbacDohled.pdf
7. Vězeňská služba ČR. *Statistické ročenky 2009–2019*. [online]. 2021. [cit. 28. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>